

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

BAKALÁRSKA PRÁCA

Sociálne vzťahy umelecky nadaných adolescentov a ich rovesníkov
Social relationships of artistically talented adolescents and their peers

Matej Borovský

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Lenka Hříbková, CSc.
Studijní program: Psychologie
Studijní obor: Psychologie a speciální pedagogika

2017

Prehlasujem, že som bakalársku prácu na tému Sociálne vzťahy umelecky nadaných adolescentov a ich rovesníkov vypracoval pod vedením vedúcej práce samostatne s použitím v práci uvedených prameňov a literatúry. Ďalej prehlasujem, že táto práca nebola využitá k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

Praha, 7.7.2017

.....

podpis

Na tomto mieste by som rád poďakoval pani doc. PhDr. Lenke Hříbkovej, CSc. za jej ústretové vedenie a konštruktívnu a odbornú pomoc pri písaní tejto práce. Rád by som tiež poďakoval všetkým respondentom, ktorí so mnou na výskume spolupracovali a bez ktorých by táto práca nevznikla a taktiež učiteľom umeleckých, základných a stredných škôl, ktorí mi sprostredkovali kontakt s respondentmi.

ANOTÁCIA

Táto práca sa venuje kvalite sociálnych vzťahov umelecky nadaných adolescentov a porovnáva ich so sociálnymi vzťahmi ich rovesníkov. Skúmané oblasti zahŕňajú vzťahy k rovesníkom a vzťahy k rodičom a ďalším autoritám. Výsledky výskumu sú následne porovnané s informáciami z odbornej literatúry, týkajúcej sa vzťahov adolescentov, konkrétne intelektovo nadaných adolescentov. Výskumný materiál bol zozbieraný pološtruktúrovanými rozhovormi so šiestimi respondentmi v dvoch skupinách. Prvá skupina bola tvorená tromi umelecky nadanými adolescentmi, druhá bola tvorená tromi adolescentmi bez umeleckého záujmu. Následne bol materiál analyzovaný prostredníctvom tematickej analýzy. Výsledky analýzy a porovnanie s literatúrou je uvedené v záverečných kapitolách práce.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

sociálne vzťahy, adolescencia, umelecky nadaní, tematická analýza, kvalitatívny výskum

ANNOTATION

This thesis deals with quality of social relationships of artistically talented adolescents and compares it with social relationships of their peers. Researched areas include peer relations and relationships with parents and other authorities. Results of the research are then compared to the information gathered from scientific literature, which deals with adolescent relationships, specifically of those academically talented. Research data was gathered with semi-structured interviews with six respondents in two groups. The first group consisted of three artistically talented adolescents, the second group consisted of three adolescents without artistic interest. Afterwards, the material was analyzed by using thematic analysis. The results of the analysis and the comparison with the literature is described in the final chapters of the thesis.

KEYWORDS

social relationships, adolescence, artistically talented, thematic analysis, qualitative research

Obsah

1	Úvod.....	2
2	Sociálne vzťahy adolescentov.....	4
	2.1 Vzťahy adolescentov k rovesníkom.....	4
	2.2 Vzťahy adolescentov k rodičom a ďalším autoritám.....	6
3	Sociálne vzťahy nadaných adolescentov.....	8
4	Výskumný design.....	11
	4.1 Použité metódy.....	11
	4.1.1 Pološtruktúrovaný rozhovor.....	11
	4.1.2 Tematická analýza.....	12
	4.2 Výskumná vzorka.....	14
5	Prezentácia výsledkov.....	18
	5.1 Prvá fáza.....	18
	5.2 Druhá fáza.....	18
	5.3 Tretia fáza.....	19
	5.4 Štvrtá fáza.....	22
	5.5 Piata fáza.....	25
	5.6 Šiesta fáza.....	25
	5.6.1 Vzťahy adolescentov bez umeleckého záujmu k rovesníkom...25	
	5.6.2 Vzťahy adolescentov bez umeleckého záujmu k rodičom a ďalším autoritám.....	27
	5.6.3 Vzťahy umelecky nadaných adolescentov k rovesníkom.....	30
	5.6.4 Vzťahy umelecky nadaných adolescentov k rodičom a ďalším autoritám.....	33
	5.7 Porovnanie výsledkov analýzy.....	35
	5.7.1 Vzťahy k rovesníkom.....	35
	5.7.2 Vzťahy k rodičom a ďalším autoritám.....	37
6	Diskusia.....	39

7	Záver.....	42
8	Zoznam použitých informačných zdrojov.....	45
9	Zoznam príloh.....	47
	Prílohy.....	48

1 Úvod

Pri problematike nadaných adolescentov sa súčasná odborná literatúra zameriava predovšetkým na oblasť rozumového nadania, ku ktorému sa spočiatku pristupovalo z hľadiska kognitívnych a výkonových charakteristík nadaných adolescentov. Neskôr sa pozornosť zamerala viac aj na sociálne aspekty intelektového nadania. Častým zistením výskumov bola problematická adaptácia intelektovo nadaných dospievajúcich na sociálne prostredie, ktoré ich obklopuje. Odborná literatúra medzi najčastejšie problémy radí pocity osamelosti a izolácie vo vzťahu k rovesníkom v dôsledku absencie ľudí, ktorí by boli podobne zameraní, podobne disponovaní, ktorí by rozumeli problémom, ktoré rozumovo nadaní adolescenti riešia. Novšie výskumy však poukazujú na skutočnosť, že samotné intelektové nadanie a priori neznamená problém v adaptácii. Pričom svoju úlohu v procese adaptácie sa na prostredie rovesníckych vzťahov zohrávajú aj rodičia adolescentov a ďalšie iné faktory. Niektoré výskumy dokonca poukazujú na lepšie sociálne kompetencie intelektovo nadaných v porovnaní s bežnou populáciou.

Pri otázke umelecky nadaných adolescentov sa však literárne zdroje pomerne zužujú a tie dostupné sa viac zameriavajú na diagnostiku umeleckého nadania. Naším výskumným zámerom je popísať sociálne vzťahy umelecky nadaných adolescentov. Táto práca sa venuje skúmaniu kvality sociálnych vzťahov umelecky nadaných adolescentov a následným porovnaním výsledkov výskumu s literatúrou o adolescentoch, obzvlášť potom s literatúrou o intelektovo nadaných adolescentoch.

Pri skúmaní vzťahov sa v našej práci zameriavame na dve oblasti vzťahov, ktorými sú vzťahy k rovesníkom a vzťahy k rodičom a ďalším autoritám. Tieto dve roviny zároveň tvoria základ pre nasledujúce výskumné otázky, na ktoré sme sa snažili nájsť odpoveď:

- 1. Aké sú vzťahy k rodičom a ďalším autoritám očami umelecky nadaných dospievajúcich?*
- 2. Aké sú rovesnícke vzťahy očami umelecky nadaných dospievajúcich?*
- 3. Aké spoločné, popřípade odlišné rysy v sociálnych vzťahoch umelecky nadaných dospievajúcich nachádzame pri konfrontácii s literárnymi údajmi o adolescentoch, obzvlášť o intelektovo nadaných?*

V úvodnej časti práce sa venujeme popisu sociálnych vzťahov adolescentov vo všeobecnosti, následne potom popisujeme sociálne vzťahy nadaných adolescentov, tak ako ich prezentuje odborná literatúra. Náš prístup k výskumu je kvalitatívny a preto sme použili kvalitatívny analytický nástroj na spracovanie dát získaných prostredníctvom rozhovorov s respondentmi. Tieto spracované dáta, podobne ako aj postup analýzy prezentujeme v empirickej časti bakalárskej práce a v diskusii ich porovnávame s informáciami získanými štúdiom odbornej literatúry.

Teoretická časť

2 Sociálne vzťahy adolescentov

Adolescencia je vývojové obdobie špecifické dynamickými zmenami jak v oblasti telesnej, tak v psychickej a sociálnej. Všetky tieto zmeny sa spolupodieľajú na utváraní vlastnej identity. Na tvorbu vlastnej identity majú veľmi významný vplyv sociálne vzťahy, ktoré dospievajúci jedinec buduje a rozvíja a v ktorých nadobúda nové role prinášajúce očakávania a nároky kladené na jeho osobu zo strany spoločnosti a tiež jeho blízkeho okolia. Nové role prichádzajú jednak v súvislosti s dosiahnutím pätnásteho roku života a s tým súvisiacim prekročením hranice trestnej zodpovednosti a získania občianskeho preukazu, ale aj so vznikom blízkych dôverných vzťahov s rovesníkmi a vzťahmi v rámci kamarátskych skupín (Vágnerová, 2012, s. 397).

Dôležitými medzníkmi v priebehu dospievania je z hľadiska sociálnych vzťahov zmena súvisiaca s ukončením základnej školy a postupom na strednú školu. Mnohé väzby na rovesníkov sú touto zmenou poznamenané, niektoré väzby sú oslabené a nové sa vytvárajú. Výberom strednej školy sa dospievajúci dostáva do bližšieho kontaktu s rovesníkmi, ktorých postoje, záujmy ap. sú podobné na rozdiel od základnej školy, kde je zloženie žiakov v triede viac náhodné.

2.1 Vzťahy adolescentov k rovesníkom

Rovesnícka skupina hrá v období dospievania kľúčovú úlohu. V procese osamostatňovania sa jedinci odpútavajú od svojich rodičov a zameriavajú svoju pozornosť viac na seba a vzťah s ľuďmi blízkymi vekom. V tomto období dochádza k presunu zdroja uspokojovania potrieb z rodičov práve na rovesníkov (Macek, Lacinová, 2006, s.33). Medzi potreby, ktorých saturácia je špecifická pre rovesnícke skupiny v období dospievania patrí potreba **stimulácie**, ktorú napĺňa kontakt s rovesníkmi a spoločné záujmy, **potreba zmysluplného učenia**, v procese ktorého si dospievajúci sami nachádzajú riešenie konkrétnych situácií, nachádzajú modely pre nápodobu práve v rovesníckej skupine, ktorá tak nadobúda silný **referenčný význam**, poskytujúc dôležitú spätnú väzbu a priestor pre porovnávanie názorov, postojov ap.; **potreba istoty a bezpečia** vyplývajúca z hľadania iného zázemia než v kruhu rodiny a **potreba**

akceptácie , ktorá má zásadný vplyv na rozvoj sebavedomia a identity (Vágnerová, 2012, s. 423-425).

V školskom prostredí vznikajú užšie sociálne skupiny a príslušnosť k nim je pre adolescentov dôležitým motivačným faktorom. Vedomie príslušnosti k určitej sociálnej skupine je významnou súčasťou pri budovaní vlastnej identity. Určité pozície v skupine so sebou prinášajú nové role ktoré dospievajúci naplňujú a eventuálne so sebou prinášajú aj prestíž, ktorá je tiež významným faktorom pri budovaní identity. Tento proces však nie je závislý výhradne od vzťahov v rámci sociálnej skupiny, ale vytvára sa aj na základe vlastných predstáv o živote adolescenta. V tomto vývojovom období dochádza k častej a intenzívnej sebareflexii, nakoľko vyvstávajú nové otázky, na ktoré si adolescent musí odpovedať. Súčasťou budovania identity je hľadanie odpovedí na otázky: Kto som? Aký som bol? Kam patrí? Kam smerujem? Aké hodnoty sú pre mňa dôležité? (Langmeier, Krejčířová, 2006, s.160). Tento proces sebareflexie prináša väčšiu mieru kritickosti voči sebe samému. Kritický pohľad na seba samého sa však začína v tomto období, v súvislosti so vznikom nových vzťahov a skupín, viac odvíjať od toho, ako okolie na jedinca reaguje. Predovšetkým teda ako reagujú na jedinca jeho rovesníci. Reakcie sa tým stávajú spätnou väzbou a materiálom pre budovanie identity a uvedomovanie si svojich osobnostných charakteristík. Väčšia miera kritickosti voči sebe so sebou prináša aj pocity neistoty, kedy sa dospievajúci jedinec musí neustále uisťovať o svojej vlastnej hodnote (tamže, s.161)

Dospievanie je proces, v ktorom sa jedinec osamostatňuje a zároveň sa znovu začleňuje. Teraz však do novej štruktúry vzťahov, do nového prostredia. Langmeier a Krejčířová (2006) tento proces nazývajú procesom **individuácie**, ktorý má dve fázy:

a) **dosiahnutie psychickej diferenciacie** – čím rozumieme schopnosť vnímať seba samého ako odlišného od ľudí, s ktorými má jedinec vzťahy (rodičia, rovesníci), nahliadať na tieto osoby objektívne a realisticky a zároveň za seba prevziať zodpovednosť

b) **dosiahnutie psychickej nezávislosti** – v zmysle vnímania seba samého ako jedinca schopného jednať a správať sa nezávisle od druhých ľudí a ich názorov, pričom zároveň nepocit'ovať pocity viny voči týmto osobám.

Utváranie vlastnej identity so sebou prináša aj chuť experimentovať, pričom si dospievajúci skúšajú nové záľuby, nové postoje ap. Hnacím motorom v tomto procese je

túžba **byť samým sebou**, ktorá v sebe zahŕňa určitú predstavu ideálu, ktorú sa adolescent snaží naplniť (tamže, s. 162).

Popri vzniku nových sociálnych skupín sa utvárajú alebo ďalej prehlbujú kamarátske vzťahy s jednotlivcami. Tieto vzťahy sa od vzťahov v rámci širšej skupiny odlišujú intenzitou kontaktu. Kamarátske vzťahy adolescentov sú viac **dôverné**, adolescenti sa v nich vzájomne delia o tajomstvá, pričom do druhého človeka vkladajú svoju dôveru, že zverené tajomstvo nikomu neprezradí. Vzájomné vkladanie dôvery obohacuje kamarátske vzťahy o aspekt **výlučnosti** (Vágnerová, 2012, s.431). Vznik kamarátskych vzťahov je podmienený **zhodou**, ktorá nastáva vo viacerých oblastiach. Ide o aspekt vzťahu, na základe ktorého vzniká u adolescentov pocit **blízkości a porozumenia**. Spoločné názory, postoje, spoločný spôsob prežívania a spoločné záľuby vytvárajú u adolescentov pocit, že im ich kamarát bude rozumieť, že v prípade problému im bude vedieť poradiť a bude sa s ním môcť podeliť o svoju vlastnú osobnú skúsenosť. Nachádzaním takýchto jedincov vo svojom okolí a nadväzovaním a upevňovaním blízkych vzťahov s nimi si adolescenti upevňujú sebavedomie (tamže, s. 432-433).

Charakter kamarátskych vzťahov je ale do určitej miery závislý od pohlavia a veku. Kamarátske vzťah medzi chlapcami s odlišujú v kvalite tak ako aj v kvantite. Dievčatá zväčša udržiavajú intenzívny vzťah s menším okruhom ľudí, ich vzťahy sú výlučnejšie, chlapci zas na druhú stranu vytvárajú vzťahy s väčším množstvom ľudí, avšak tieto vzťahy sú v porovnaní so vzťahmi dievčat povrchnejšie (Gecková et. al., 2000, in Vágnerová, 2012, s. 431). Z kvalitatívnej stránky sa zas vzťahy dievčat odlišujú od chlapčenských väčšou mierou dôvernosti a potrebou emocionálnej náklonnosti. Chlapci na druhú stranu udržiavajú vzťahy založené predovšetkým na spoločných záujmoch a činnostiach (Langmeier, Krejčířová, 2006, s.154).

2.2 Vzťahy adolescentov k rodičom a ďalším autoritám

Rodina je pre adolescentov stále veľmi dôležitým zdrojom sociálnych vzťahov. V tomto období však dochádza k postojovej zmene zo strany adolescentov, ktoré vzťahy s rodičmi postihujú. Adolescenti sa v procese dospievania stávajú menej závislými od rodičov a **emancipujú sa** (Vágnerová, 2012, s.399), pričom sa do veľkej miery zameriavajú na sociálne vzťah v rámci ich rovesníckej skupiny. Vo svojej snahe o väčšiu

autonómiu sa dostávajú do stretu záujmov rodičov, ktorí sa často snažia o udržanie kontroly nad životom svojich detí. Adolescenti sa však voči snahe o manipuláciu zo strany rodičov ostro vymedzujú a dostávajú sa s rodičmi do konfliktu. Vznik konfliktu pri uplatňovaní vlastnej autonómie zo strany adolescentov však do veľkej miery závisí od **výchovného štýlu** rodičov (Langmeier, Krejčířová, 2006, s.165). Adolescenti sa v rámci utvárania svojej identity snažia o vymanenie sa spod vplyvu rodičov a rozhodujú sa viac podľa svojho uváženia. Ide teda prioritne o psychickú autonómiu, ktorá sa prejavuje aj v zvýšenej **kritickosti** voči rodičom a ich názorom, postojom, životnému štýlu a podobne. Rodičia však vo vzťahu k svojim deťom figurujú aj ako model života, ku ktorému môže ich dieťa smerovať pri rozmyšľaní nad svojou budúcnosťou. Aj k tomuto modelu sa však stavajú kriticky a môžu ho jak prijať tak aj odmietnuť (Vágnerová, 2012, s.399-409). Charakter vzťahu dospievajúceho s rodičmi sa však v priebehu dospievania v kontexte predchádzajúcich vývojových období nijak radikálne nemení (Macek, Lacinová, 2012, s.35). Menia sa ale potreby, ktoré adolescenti majú voči svojim rodičom. V procese osamostatnenia a utvárania vlastnej identity sa vzťah charakteristický závislosťou na rodičoch mení na vzťah, v ktorom adolescenti vyžadujú od rodičov rovnocenný prístup v komunikácii a rešpekt k ich vlastným názorom a postojom (Macek, Lacinová, 2012). Zároveň je zo strany rodičov vo vzťahu k ich deťom dôležitá **voľnosť** a vytváranie **dôvernej atmosféry**, v ktorej sa adolescenti môžu svojim rodičom zdôveriť so svojimi problémami. Rovnocenný partnerský vzťah medzi rodičmi a adolescentmi sa prejavuje aj v **podpore aktivity a samostatnosti** adolescentov a v snahe rodičov **porozumieť** svojim deťom.

Podobné očakávania majú aj od iných dospelých autorít. Špecifickým prejavom adolescentov **je vymedzovanie sa** voči autoritám. Dospievajúci nie sú ochotní podriaďovať sa autorite, ktorá je určená formálnym postavením, ale svojim **kritickým postojom** u nich hľadajú charakteristiky, na základe ktorých im sami postavenie autority pripisujú. Postavenie autority teda nie je automatické, ale musí byť zaslúžené a podmienené konkrétnymi charakteristikami. Vágnerová (2012) ich definuje ako **stabilita názorov, stabilita emócií, spravodlivosť** a **profesijné schopnosti** (Vágnerová, 2012, s.415). Dospelé osoby naplňajúce tieto charakteristiky poskytujú adolescentom **vzor a inšpiráciu** v ich ďalšom osobnom, ale aj profesijnom smerovaní.

3 Sociálne vzťahy nadaných adolescentov

Nadaní adolescenti sa v priebehu životných zmien stretávajú s podobnými vývojovými problémami, ako akýkoľvek iný jedinec v tomto životnom období, avšak aspekt nadania môže tieto problémy viac prehĺbiť. Nadanie je dispozícia, ktorou sa konkrétni jedinci odlišujú od bežnej populácie a taktiež od svojich rovesníkov. V procese utváranie identity môže byť takýto odlišujúci aspekt problematický, nakoľko utváranie identity prebieha do veľkej miery v sociálnych interakciách s okolím.

Psychologická literatúra, zaoberajúca sa problematikou nadania sa zameriava predovšetkým na oblasť intelektového nadania. Zdroje venujúce sa sociálnym vzťahom umelecky nadaných adolescentov je nedostatok a preto sa aj v tejto kapitole venujeme prevažne intelektovo nadaným adolescentom, nakoľko ich tak špecifikuje odborná literatúra..

Portešová uvádza, že rozumové nadanie nemusí nevyhnutne znamenať sociálnu neprispôsobilosť (in Macek, Lacinová, 2012, s. 128). Na vývoj nadaného dospelujúceho jedinca podľa nej vplývajú viaceré faktory, **globálny postoj spoločnosti** k adolescencii ako takej, **stereotypy o nadaných** a **individuálna história** (tamže, s. 129). Prvý a posledný faktor hrá dôležitú úlohu bez ohľadu na to, či je jedinec výnimočne disponovaný alebo nie. Stereotypy o nadaných však môžu vytvárať skreslené predstavy, ktoré v negatívnom dôsledku môžu na jedinca pôsobiť stigmatizujúco, separujúc ho od zvyšku rovesníckeho kolektívu.

Do akej miery sa rozumovo nadaný dospelujúci dokáže začleniť do kolektívu svojich rovesníkov závisí tiež na jeho motivácii. Gross, Coleman a Steward uvádzajú, že rozdiel medzi nadanými, ktorí sa cítia byť súčasťou kolektívu rovesníkov a tými, ktorí sa cítia byť vyčlenení je predovšetkým v ich **cieľoch**. Zatiaľ čo tí cítiaci sa súčasťou mali za cieľ byť **spoločensky akceptovaní**, druhá skupina mala v prioritách vyššie postavené **školu a vzdelávanie** a menej dbali na kontakt s rovesníkmi (Macek, Lacinová, 2012, s. 133). Nie je to však charakteristika výhradne určujúca mieru sociálneho začlenenia nadaných adolescentov do kolektívu.

Mnoho výskumov potvrdilo, že významným faktorom pre vývoj sociálnych vzťahov a celkové začlenenie sa jedinca do kolektívu je miera nadania, ktorou jedinec disponuje. Čím väčšej miery dosahuje rozumové nadanie (vo výskumoch uvádzané

hodnotou IQ), tým väčší je problém adaptovať sa na prostredie, v ktorom sa jedinec nachádza a tým pádom aj utvárať a udržiavať sociálne vzťahy s rovesníkmi. Konkrétne Tannenbaum (1983) uvádza, že deti s IQ nad hodnotou 145 majú problémy vytvárať funkčné sociálne vzťahy s rovesníkmi (in Macek, Lacinová, 2012, s. 130). V procese utvárania identity je pre adolescenta dôležité začleniť sa do určitej skupiny ľudí. Odpútava sa od závislosti na rodine a viac sa zameriava na budovanie vzťahov mimo nej. Mimoriadne nadaní adolescenti často narážajú na problém v tejto oblasti. Ich vzťahy sú ohrozené ochudobnením o dôležité aspekty kamarátskeho vzťahu, akým je napr. blízkosť a porozumenie. V dôsledku svojej výnimočnosti sa zmýšľaním a záujmami vzdávajú svojim rovesníkom (Macek, Lacinová, 2012, s.131), čo môže v niektorých prípadoch vyústiť až do stavu **sociálnej izolácie** (Hollingworth; in Macek, Lacinová, 2012, s.132).

Autori zaoberajúci sa problematikou nadaných uvádzajú viaceré spôsoby, akými nadaní adolescenti bojujú s vlastným znevýhodnením oproti bežnej populácii ich rovesníkov. Každý jedinec má tendenciu obklopovať sa ľuďmi s podobným zmýšľaním, názormi, schopnosťami ap. V prípade nadaných adolescentov môže vo vzťahu k skupine ľudí rovnakého veku dochádzať k maskovaniu alebo zapieraniu vlastných schopností s cieľom udržať si konformitu a byť prijatý skupinou, využívať svoje schopnosti pre prospech svojho okolia a získavať si tým popularitu, alebo sa snažia udržiavať kontakt a blízke vzťahy s menším množstvom rovesníkov vo svojom okolí. (Swiatek, Dorr; in Macek, Lacinová, 2012, s.133).

Významným aspektom však môže byť u nadaných adolescentov pocit **osamelosti**, ktorý môžu pociťovať aj napriek eventuálnej popularite v kolektíve, pričom sa snažia svoje nadanie zakryť s cieľom uchovať kamarátske vzťahy (Robinson, 2002, in Shechtman, Silektor, 2012, s.63). Iní autori uvádzajú, že pocit osamelosti je dôsledkom **bohatého vnútorného sveta**, v ktorom si nadaný adolescent vystačí sám a o ktorý sa na druhej strane nemá ani s kým podeliť, pretože okruh ľudí s podobným prežívaním je u nadaných adolescentov menší (Csikszentmihalyi, Rathunde, & Whalen, 1993; M. U. M. Gross, 1993; Winner, 2000, in Shechtman, Silektor, 2012, s.63). Nedostatkom rovesníkov s podobným zmýšľaním a s podobnými záujmami je nadaný adolescent ochudobnený o príležitosť nacvičovať rôzne sociálne kompetencie akými sú riešenie konfliktov, otvorenosť, tolerancia, iniciácia spoločných aktivít, ktoré sú dôležitými komponentmi blízkeho kamarátskeho vzťahu. Taktiež sú nadaní adolescenti viac vnímaví v sociálnej interakcii a disponujú väčšou mierou **empatie** (Bouchet & Falk, 2001; Lind, 2001; Robinson, 1985

in Shechtman, Silektor, 2012, s.63-64). Ako uvádzajú autori Shechtman a Silektor (2012), výskumné zistenia sú veľmi rozmanité, avšak v mnohých prípadoch sa dotýkajú otázky osamelosti ako problému, s ktorým sa nadaní adolescenti najčastejšie stretávajú (s.64).

Z hľadiska pôsobenia spoločnosti, konkrétne západnej spoločnosti je však dôležitým aspektom života nadaných adolescentov **stigmatizácia**, ktorá vykresľuje nadaných v negatívnom svetle v zmysle intelektuálnej elity, voči ktorej má spoločnosť negatívne predsudky (Colangelo, 2002, in O'Connor, 2012, s. 294) . Táto stigmatizácia pôsobí na nadaných adolescentov demotivačne. V prípade takých adolescentov, ktorí vnímajú, že ich nadanie posúva do sociálneho znevýhodnenia, majú tendenciu svoje schopnosti zastierať než aby boli ostrakizovaní okolím (Cross et al, 1993, in Barber, Mueller, 2011, s.110).

Empirická časť

4 Výskumný design

4.1 Použité metódy

4.1.1 Pološtruktúrovaný rozhovor

Pre účel našej práce sme sa rozhodli ako nástroj zberu dát použiť pološtruktúrovaný rozhovor s respondentmi, prostredníctvom ktorého sme sa snažili zachytiť témy, ktoré sú súčasťou každodennosti respondentov, získať ich pohľad na témy, ktoré sú v ich živote dôležité a zachovať čo najväčšiu mieru dôveryhodnosti, nakoľko je práve táto forma zároveň blízka bežnému rozhovoru a zároveň poskytuje výskumníkovi štruktúru potrebnú pre realizáciu výskumu (Kvale, 2009, s. 31-32). Pološtruktúrovaná forma nám vyhovovala najviac z hľadiska toho, že sme mali vopred stanovené okruhy, určujúce obsahový rámec rozhovorov. Potrebovali sme ale voľnejšiu štruktúru, aby sa respondenti mohli k rôznym témam a oblastiam vyjadriť slobodne na základe toho, čo oni sami prežívajú ako dôležité a čo u nich naopak tak dôležité nie je. Základné, čiastočne vopred stanovené otázky, sme rozširovali o doplnkové otázky, tzv. *inquiry* (Miovský, 2006), ktorými sme zároveň upevňovali v priebehu rozhovoru naše porozumenie a prehľad vo výpovediach.

Jadro rozhovorov s respondentmi tvorili oblasti vzťahujúce sa k výskumnému zámeru bakalárskej práce. Zamerali sme sa na dve oblasti sociálnych vzťahov adolescentov, konkrétne na **vzťahy s rodičmi a ďalšími autoritami** a **vzťahy s rovesníkmi**. Výskumné otázky sme si stanovili nasledovne:

- 1. Aké sú vzťahy k rodičom a ďalším autoritám očami umelecky nadaných dospelých?*
- 2. Aké sú rovesnícke vzťahy očami umelecky nadaných dospelých?*
- 3. Aké spoločné, popriprade odlišné rysy v sociálnych vzťahoch umelecky nadaných dospelých nachádzame pri konfrontácii s literárnymi údajmi o adolescentoch, obzvlášť o intelektovo nadaných?*

Výskumné otázky sme ďalej rozvíjali podotázkami. Kľúčovým kritériom pri realizácii rozhovorov bola čo najväčšia miera voľnosti pri rozprávaní respondentov a čo najmenšia miera sugescie z našej strany. Z tohto dôvodu sme kládli prevažne *navádzacie otázky*

(Miovský, 2006) a nechávali tak respondentom priestor pre spontánne a autentické vyjadrenie.

Predtým než sme začali rozhovory realizovať sme museli zvážiť špecifiká cieľovej skupiny, teda predovšetkým jazyk a mieru formálnosti, ktorou chceme na respondentov pôsobiť. Pre navodenie uvoľnenejšej atmosféry a zachovanie čo najväčšej autenticity sme upustili od formálneho spôsobu komunikácie a snažili sme sa jazykom čo najviac priblížiť bežnej komunikácii cieľovej skupiny. Ďalším potenciálnym problémom sa stala možná jazyková bariéra. V prípade troch respondentov pôvodom zo Slovenska táto otázka nebola tak zásadná ako pri ostatných troch respondentoch z Čiech. Pri všetkých respondentoch sme však pre navodenie pocitu pohodlia a porozumenia poukázali na možnosť zopakovania otázok v prípade neporozumenia. Týmto spôsobom sme sa pokúsili eliminovať eventuálne nedorozumenia.

4.1.2 Tematická analýza

Pri výbere nástroja na analytické spracovanie zozbieraných dát sme zvažovali na začiatku výskumu metódu *zakotvenej teórie* (Strauss, Corbin, 1999) avšak neskôr sme sa rozhodli pre inú metódu, konkrétne *tematickú analýzu* (Braun, Clarke, 2006), ktorá sa pre účely nášho výskumu hodila viac.

Tematická analýza, ako ju autorky Braun a Clarke (2006) popisujú, je analytická metóda, skrz ktorú sme schopní v zozbieraných dátach nachádzať systém a analyzovať a referovať o schémach objavujúcich sa v nich. Na základe takejto analýzy usporadúvame text do hierarchie vzťahov medzi **kódmi** a **témami**, ktoré tieto kódy zastrešujú. Témy pritom v sebe zahŕňajú dôležité informácie vzťahujúce sa k danej výskumnej otázke (Braun, Clarke, 2006, s. 81-82). Proces aplikovania tematickej analýzy na konkrétny súbor dát je špecifický vždy v závislosti od výskumného zámeru. Autorky uvádzajú dva možné prístupy k výskumu a teda aj k použitiu tematickej analýzy. Môže sa jednať o prístup induktívny, kde výskumník vchádza do výskumu bez vopred stanovených tém a teórií a naopak necháva témy z dát vykryštalizovať. Výsledkom induktívneho prístupu je bohatý popis celého súboru dát. Oproti nemu stojí prístup deduktívny, v ktorom si výskumník so sebou a priori prináša buď konkrétne témy alebo teóriu, skrz ktorú chce na skúmanú oblasť nahliadať. Tým v závere dosiahne detailný popis vybraných špecifických oblastí (Braun, Clarke, 2006, s.83-84).

S vyššie spomínanými prístupmi v rámci tematickej analýzy súvisí aj spôsob práce s odbornou literatúrou. Induktívny prístup sa viac spája so získavaním informácií z literatúry až po analýze zozbieraných dát s cieľom udržať si nezávislý pohľad a úsudok pri spracovávaní zozbieraných dát. Deduktívny, alebo teoretický prístup viac inklinuje k prvotnému štúdiu literatúry s cieľom získať čo najkomplexnejší obraz o skúmanej oblasti a na základe neho potom spracovávať dáta a usudzovať na ich relevantnosť (tamže).

Postup použitia tematickej analýzy je rozkrokováný do šiestich na seba naväzujúcich fáz, pričom Braun a Clarke zdôrazňujú nevyhnutnosť vracať sa späť k jednotlivým predchádzajúcim fázam počas celého procesu spracovávania výskumného materiálu a neustále si overovať správnosť postupu (tamže).

V **prvej fáze** sa výskumník zoznamuje s výskumným materiálom. Táto fáza jednak zahŕňa prevedenie materiálu do textovej podoby a jednak opakované čítanie textu, pričom autorky odporúčajú zaznamenávať si prvotné kódy, ktoré môžu byť užitočným materiálom v ďalších fázach. V závere tejto fázy má výskumník prehľad o obsahu textu a o kontexte v rámci celého výskumu (tamže).

Druhá fáza prináša vytváranie počiatkových kódov, ktoré zachytávajú najzákladnejšie segmenty informácií vzťahujúcich sa k výskumnej otázke (Boyatzis, 1998; in Braun, Clarke, 2006, s.88). Pri kódovaní je potrebné venovať každej informácii primeranú pozornosť, nakoľko až neskôr vyplynie, ktoré zo vzniknutých kódov sú relevantné a ktoré nie. Kódy by tiež mali byť zasadené v kontexte, čiže by mali zachytávať dôležité informácie dokresľujúce okolnosti výpovede ap. a taktiež by výskumník pri kódovaní mal počítať s tým, že kódy môžu byť neskôr zastrešené viacerými témami súčasne a preto je potrebné kódovať informácie dovtedy, dokým sa dajú v texte stále nachádzať nepodchytené dáta (Braun, Clarke, 2006, 89).

V nasledujúcej, **tretej fáze** výskumník hľadá témy, ku ktorým potom na základe triedenia priraduje jednotlivé kódy vytvorené v predchádzajúcej fáze. Nie všetky kódy sa dajú priradiť ku konkrétnej téme a preto sa v tejto fáze počíta s tzv. „nadbytočnými kódmi“, ktoré však nemusia byť nevyhnutne irelevantné (Braun, Clarke, 2006, s. 90-91). Proces priradovania často prebieha graficky, vytváraním myšlienkových máp, grafov ap. Na konci tretej fázy získava výskumník prehľad o významnosti jednotlivých tém (tamže).

V **štvrtnej fáze** výskumník pracuje s vytvorenými témami a tvaruje ich tak, aby kódy, ktoré témy zastrešujú boli vo vzťahu k nim koherentné. Výskumník zisťuje, či je konkrétne priradenie adekvátne a pokiaľ nie, môže existujúcu tému rozdeliť na dve alebo viaceré odlišné témy, alebo spojiť viacero do jednej alebo manipulovať s konkrétnymi kódmi v rámci danej témy. Zisťovanie koherencie prebieha na dvoch úrovniach. Jednak sa overuje koherencia kódov v rámci jednej témy a jednak sa zisťuje, či sú témy navzájom koherentné a zároveň sa všetky vzťahujú k celkovému výskumnému zámeru (Braun, Clarke, 2006, s.92)

Predposledná, **piata fáza** prináša jasnú definíciu vytvorených tém a eventuálne aj podtém, ktoré dávajú širším a obsažnejším témam logickú štruktúru. Definíciou tém sa jasne vymedzí ich výpovedná hodnota a oblasť, ku ktorej sa v rámci celého súboru dát vzťahujú. Každá téma je teda jasne definovaná, podrobne analyzovaná a konfrontovaná vo vzťahu k výskumnej otázke. Jasne definované témy sa následne pomenúvajú jednoduchým, výstižným a úderným názvom, vďaka ktorému si čitateľ utvorí predstavu o čom daná téma je, akú oblasť výskumnej otázky popisuje (Braun, Clarke, 2006, s.92-93).

V **šiestej**, finálnej **fáze** sa na základe vzniknutých tém vytvára finálna správa o celom súbore dát, ktorá odzrkadlí všetky predchádzajúce kroky a presvedčí čitateľa o validite realizovanej analýzy. Správa vypovedá príbeh v rámci tém aj naprieč všetkými témami, je koherentná a podporená konkrétnymi argumentmi z textu vzťahujúcimi sa k výskumnej otázke.

4.2 Výskumná vzorka

Výber respondentov bol čiastočne sprostredkovaný, za pomoci učiteľov základných, stredných a základných umeleckých škôl, ktoré sme oslovovali. Vekové rozmedzie cieľovej skupiny sme si stanovili na 14 až 16 rokov. Nasledujúce tabuľky predstavujú respondentov z oboch skupín, teda **respondentov bez umeleckého záujmu** a potom **umelecky nadaných respondentov**.

Tab.1: Respondenti bez umeleckého záujmu

Meno	Vek	Škola	Charakteristika
O.R.	16 rokov	Gymnázium, Praha 4	Žije len s matkou bez otca. Otec žije na Slovensku

			a trávi s ním čas len cez prázdniny. S matkou má časté konflikty, s otcom naopak trávi svoj čas rád. Je jedináčik. Venuje sa Ju jitsu.
S.A.	16 rokov	Stredná škola, Dubnica nad Váhom	Žije v úplnej rodine. Má staršieho brata a sestru. U rodičov má podporu ale tiež má s nimi občas konflikty. Celkovo vníma vzťah s rodičmi ako dobrý. Trávi s nimi veľa voľného času. Venuje sa aktívne florbalu.
T.T.	15 rokov	Základná škola, Praha 1	Žije iba s matkou a jej priateľom. Majú otvorený, dôverný vzťah. Matka má na ňu veľký vplyv aj v oblasti záľub aj rozhodovaní o štúdiu. T. je na matku fixovaná. Je jedináčik.

Tab.2: Umelecky nadaní respondenti

Meno	Vek	Škola	Charakteristika
T.J.	16	Základná škola, Dubnica nad Váhom	Žije v úplnej rodine. Kladný a otvorený vzťah k rodičom. Má staršiu sestru, tiež výtvarníčku, s ktorou má blízky dôverný vzťah. Venuje sa

			výtvarnému umeniu a pokračuje na strednej umeleckej škole.
T.S.	14	Základná škola, Praha 1	Úplná rodina, staršia sestra. Blízky vzťah k otcovi aj k matke. Majú spoločné aktivity v rámci rodiny. S otcom spoločne maľujú, matka je dôverná osoba.
V.J.	14	Základná škola, Praha 2	Žije v úplnej rodine s mladšou sestrou. Je umelecky zameraný aj výtvarne aj hudobne. Matka je dôverná osoba.

Celkovo sme skúmali šesť respondentov vo vekovom rozmedzí 14 až 16 rokov. Traja respondenti predstavujú kontrolnú skupinu a traja respondenti predstavujú skupinu umelecky nadaných adolescentov. Pri hľadaní umelecky nadaných respondentov sme sa pre väčšiu konzistentnosť práce rozhodli zamerať sa na žiakov výtvarného odboru na umeleckých školách. Oslovili sme dve základné umelecké školy v Prahe, konkrétne základnú umeleckú školu v Prahe 5, kde sme prostredníctvom učiteľa oslovili T.S.. Podobne sme postupovali pri kontaktovaní V.J., ktorý navštevuje základnú umeleckú školu v Prahe 2. Pri komunikácii s učiteľmi sme predali naše požiadavky na respondentov, ktorých hľadáme, aby spadali vekom do našej cieľovej skupiny a aby sa jednalo o žiakov, ktorých považujú za výtvarne nadaných. Tretiu respondentku, T.J. sme kontaktovali cez našu osobnú známosť v Dubnici nad Váhom. V čase rozhovoru T.J. navštevovala Základnú umeleckú školu, jej učiteľa výtvarnej výchovy sme nekontaktovali a za kritérium nadania sme preto určili jej úspech na prijímacích skúškach na Strednú umeleckú školu, kam bola v čase rozhovoru už prijatá. Výber respondentov do kontrolnej skupiny prebiehal podobne ako pri prvej skupine. Oslovovali sme však bežné základné a stredné školy, základnú školu v Prahe 2, kde sme prostredníctvom triednej učiteľky jednej z deviatych tried na spoločnej hodine prezentovali náš výskumný zámer a kontaktovali sme T.T., ktorá

sa dobrovoľne prihlásila. Ďalšieho respondenta z kontrolnej skupiny sme kontaktovali na gymnáziu v Prahe 4, kde sme taktiež najprv prezentovali náš výskumný zámer a potom oslovovali tých, čo sa prihlásili k spolupráci. Konkrétne sme z gymnázia oslovili a zrealizovali rozhovor len s O.R.. Posledného respondenta, S.A. sme získali cez osobnú známosť v Dubnici nad Váhom. Pred realizáciou samotných rozhovorov sme získali prostredníctvom samotných respondentov informovaný súhlas ich zákonných zástupcov (viď Príloha č.1).

5 Prezentácia výsledkov

V nasledujúcej časti prezentujeme výsledky nášho výskumu s použitím **tematickej analýzy** (Braun, Clarke, 2006). Kapitola je rozdelená na podkapitoly s ohľadom na fázy použitia tematickej analýzy.

5.1 Prvá fáza

V prvej fáze realizácie výskumu sme rozhovormi zaznamenanými na diktafón zhromaždili výskumný materiál, ktorý sme následne prepísali do textovej podoby. Rozhovory sú súčasťou príloh. Počas počúvania nahrávok a ich prepisovania sme sa zároveň bližšie oboznámili so skúmanou problematikou, s kontextom, ktorý do rozhovoru svojimi odpoveďami respondenti vkladali.

5.2 Druhá fáza

V druhej fáze sme zachytávali dôležité a zaujímavé informácie z textu a výstižnými komentármi sme postihovali pointu konkrétnej výpovede, čím sme vytvárali počiatočné kódy. Vzhľadom na rozsah výskumného materiálu nebudeme uvádzať všetky počiatočné kódy, ktoré vznikli v tejto fáze, ale len uvedieme pár ilustračných príkladov pre vytvorenie predstavy, na akej úrovni sme v tejto fáze pracovali so surovým materiálom:

T „No v... pretože ten jeden, toho znám fakt hodně dlouho a on mně taky, takže něk si prostě spolu sedneme, vždycky si popovídáme takže...“ (**dlhodobý, stabilný vzťah**)

T „Jo jo to mám. To se podporujeme jako kamarádi, ale nikdo tam z nás nemá náskou funkci z té skupiny.“ (**rovnocennosť vzťahov**)

T „Niektoré (obrazy) vyhodím.“ (*Smiech*) *„Ale nie, no... no, ukazujem.... Rodičom.“* (**prezentácia pred rodičmi**)

O „No s... radšej mám oca jak mamu, ako keď to mám tak povedať, lebo mne vadí to, že ma proste sem odviezla a ja som vtedy nechcel odísť z toho Slovenska. Ako ona mi hov... mi tvrdí, že to je pre moje dobro, ale ja si myslím, že by som sa mal ako dieťa stále dobre aj na tom Slovensku ako.“ (**zásah do života, konflikt s matkou**)

5.3 Tretia fáza

V tretej fáze sme fragmenty rozhovorov triedili na základe ich obsahu do tém, ktoré tieto výpovede zastrešujú, pričom tieto témy sú široké, bližšie nešpecifikované a slúžia na organizáciu všetkých dôležitých informácií do skupín v rámci ktorých sme výskumný materiál následne spracovávali. Nasledujúce ukážky demonštrujú toto triedenie. Zvyšné tabuľky sú k dispozícii k nahliadnutiu ako **Príloha č.3** v prílohách tejto práce.

Tab.3: O.R.

Blízka osoba	<p>M „Nie si často smutný.“ O „Nie nie.“ M „A keď sa stane tak za kým ideš?“ O „Obvykle to nechám tak.“ (sebestačnosť)</p> <p>M „Hej? Nepotrebuješ to s nikým preberať?“ O „Nie.“ (odkázaný na seba – matka nie je opora – má skôr antagonistický vzťah k nej)</p> <p>M „Nie? A kamarát a blízka osoba, vieš to nejako, vidíš tam nejaký rozdiel akože, v týchto pojmoch?“ O „Ani nie.“ (nehľadá emocionálnu podporu)</p>
---------------------	---

Tab. 4: T.J.

Definícia dobrého kamaráta	<p>T „Hm... dobrý kamarát, tak keď ťa podporuje vo veciach, keď ty podporuješ jeho, no tak ale to si ty dobrý kamarát...“ (Smiech) „... dokáže ťa pochopiť, hm... rozumiete si... asi tak.“ (Dôvera, podpora, porozumenie)</p>
-----------------------------------	---

Vzniknuté počiatkové kódy sme následne ďalej upravovali, aby boli obsahovo výstižné a zároveň stručné. V nasledujúcej tabuľke je zoznam všetkých kódov vyextrahovaných z celého výskumného súboru.

Tab. 5: Kódy: Umelecky nadaní adolescenti – vzťahy k rovesníkom

V.J.	T.S.	T.J.
- Škola ako zdroj	- 2.miesto dôvernosti	- Banálne nedorozumenia
- Pretváрка pred rovesníkmi	- Spätná väzba od kamarátov	- Prirodzenosť konfliktov
- Relativita seba	- Dôverný kruh	- Realizmus
- Autenticita	- Dlhodobosť vzťahov	- Dôverné vzťahy
- Bez konfliktov	- Škola ako zdroj	- Jasná spätná väzba

<ul style="list-style-type: none"> - Neporozumenie - Nenaplnená definícia kamaráta - Nedôvera k rovesníkom - Premennivé vzťahy - Snaha o nezávislosť - Prírodnosť konfliktu - Vzhľadová odlišnosť - Zohranosť kapely - Potreba spätnej väzby - Rezignácia na blízkosť - Nesúlad sebahodnotenia a spätnej väzby 	<ul style="list-style-type: none"> - Sebaistota - Súdržnosť kolektívu - Pozitívna identifikácia - Viacero zdrojov vzťahov - Definícia kamaráta - Najbližší kruh - Polostrov kamarátstva - Výhradnosť vzťahov - Spoločný prístup ku škole - Porozumenie - Pozitívna perspektíva - Rovnocennosť - Skupinkovanie - Odlišné záujmy - Otvorenosť skupiny 	<ul style="list-style-type: none"> - Pozitívna perspektíva - Dlhodobosť vzťahov - Intenzívne dyády - Identifikácia so staršími - Dištanc od skupiny - Ostrov kamarátstva - Definícia kamaráta - Identita špecifickosti - Bezpečie - Vedomá separácia - Odlišnosť od triedy - Porozumenie
---	--	--

Tab. 6: Kódy: Adolescenti bez umeleckého záujmu – vzťahy k rovesníkom

O.R.	S.A.	T.T.
<ul style="list-style-type: none"> - Inštrumentálne vzťahy - Dlhodobosť vzťahov - Náhodný konflikt - Rôznorodosť kamarátov - Triedne skupinky - Počiatkové vzťahy - Neangažovanosť - Spoločné záujmy - Podpora - Stabilita - Bez emocionálnej podpory - Sebestačnosť 	<ul style="list-style-type: none"> - Identifikačná skupina - Povrchné väzby - Umelé vzťahy - Inštrumentálne vzťahy - Spolupatričnosť - Náhodné konštelácie - Nejasná perspektíva - Otvorenosť blízkosti - Definícia - Spoločný záujem - Spolupatričnosť nad autoritou - Spoločné postoje - Spoločné hodnoty - Bez emocionálnej podpory 	<ul style="list-style-type: none"> - Nedôvera - Spoločné záujmy - Nestabilita - Partia sama o sebe - Výber kamarátov - Kritériá - Pozitívna perspektíva - Pozitívna minulosť - Poistenie vzťahu - Nevyspytateľnosť - Vyčerpatelnosť - Fixácia - Oddanosť

Tab. 7: Kódy: Nadaní adolescenti – vzťahy k rodičom a ďalším autoritám

V.J.	T.S.	T.J.
<ul style="list-style-type: none"> - Záujem s matkou - Opora v matke - Rodičia najbližší - Chladnosť authority - Vrelé vzťahy v rodine - Učítelia bez authority - Rovnosť postavenia - Kritický postoj 	<ul style="list-style-type: none"> - Otec ako vzor - Pomoc a podpora - Spoločná záľuba - Otec mentor - Inšpirácia - Spätná väzba - Súdržná rodina - Dôverná matka - Porozumenie - Kompetencia učiteľa - Dôvera v schopnosti - Autorita vzor - Rešpekt k dospelým - Kritériá authority - Prísnosť - Kompetentnosť 	<ul style="list-style-type: none"> - Spoločný záujem - Otec zasvätil - Dôvera rodičom - Otvorenosť - Priliehavosť reakcií - Matka bližšie - Rešpekt bez strachu - Autorita ako zásluha - Charizma - Obdivuhodnosť - Kompetentnosť - Ľudskosť - Spravodlivosť

Tab. 8: Kódy: Adolescenti bez umeleckého záujmu – vzťahy k rodičom a ďalším autoritám

O.R.	S.A.	T.T.
<ul style="list-style-type: none"> - Krivda (zlom) - Otec voľba - Matka nutnosť - Tlak na výkon - Otec autorita - Matka vzor - Odlišné postoje - Zásahy do života - Pomoc s informáciami - Tolerancia - nekompetentnosti - Blízkosť 	<ul style="list-style-type: none"> - Bilancovaný vzťah - Blízkosť matky - Pocit bezpečia - Spoločný čas - Zásah do života - Tlak na výkon - Zvnútornená motivácia - Konfrontácie názorov - Podpora postojov - Kompetencia - Blízkosť - Zvyk oslabuje 	<ul style="list-style-type: none"> - Fixácia na matku - Matka ako vzor - Zásahy do života - Náhrada matky - Rodinný kruh - Matka idol - Matka na všetko - Autorita vekom - Kritériá authority

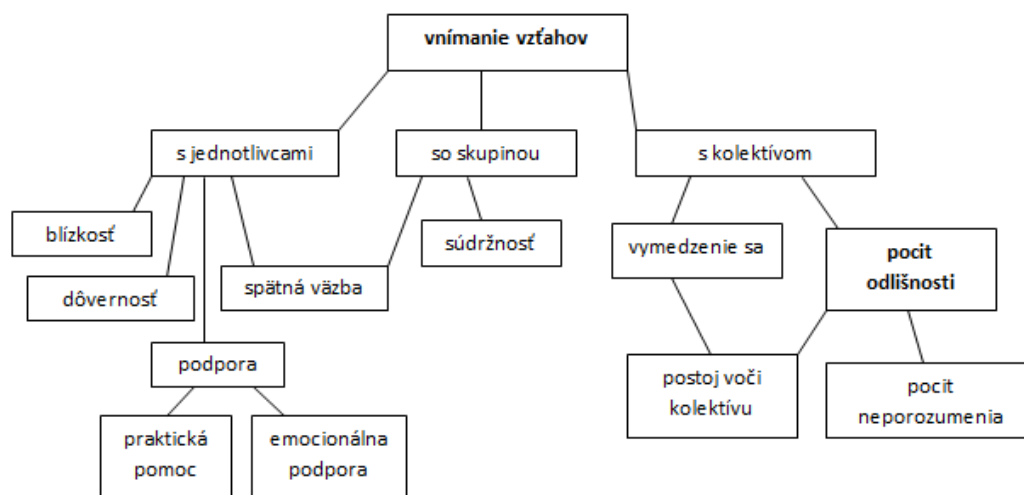
- Schopnosti - Úcta k dospelým	- Bod produktivity - Autorita zásluha	
-----------------------------------	--	--

5.4 Štvrtá fáza

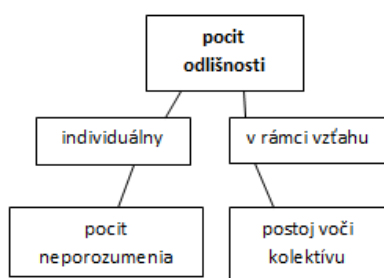
V štvrtej fáze sme témy a kódy spájali dohromady do zmysluplných celkov a vytvárali myšlienkové mapy, ktoré znázorňujú hierarchiu vzťahov medzi témami, prípadnými podtémami a kódmi. Myšlienkové mapy sme začali vytvárať už v predchádzajúcej fáze, avšak v tejto fáze nadobúdalo usporiadanie finálnu podobu, ktorú je vidno na nasledujúcich obrázkoch.

Obr. 1 - 4 Umelecky nadaní adolescenti – vzťahy k rovesníkom

obr. 1

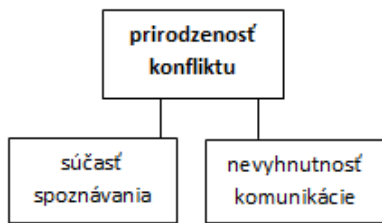
obr. 2

obr. 3

obr. 4

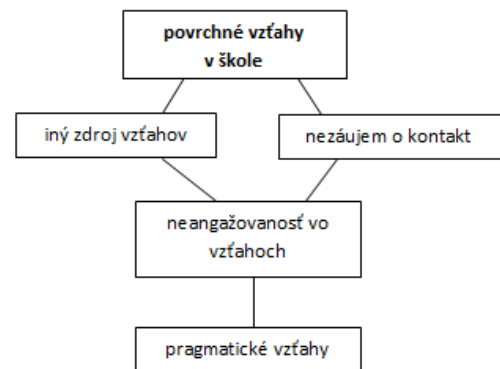

Obr. 5 – 8 Adolescenti bez umeleckého záujmu – vzťahy k rovesníkom

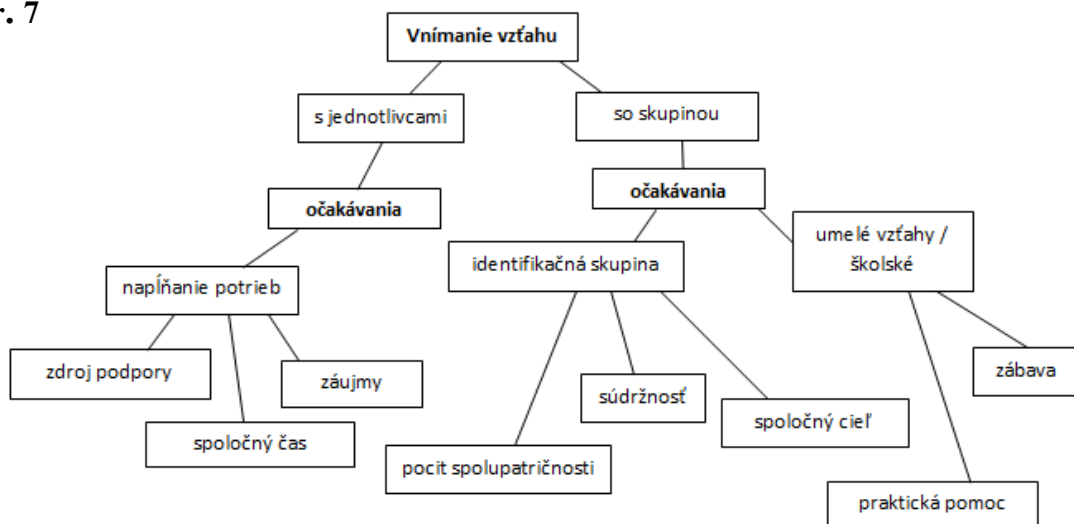
obr. 5

obr. 6

obr. 7

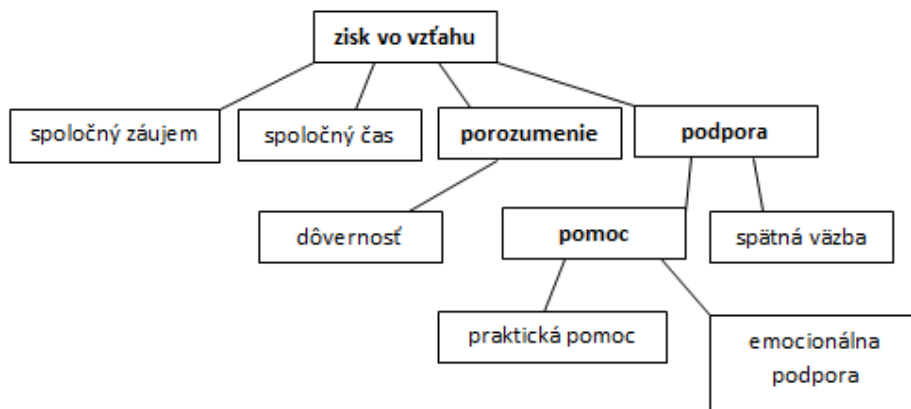

obr. 8

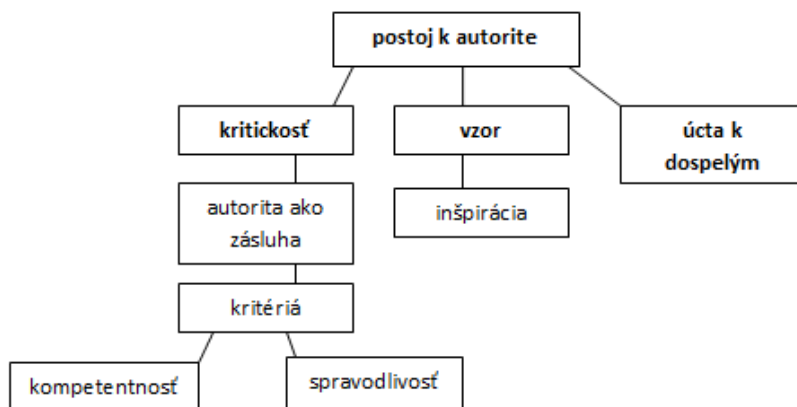

Obr. 9 – 10 Umelecky nadaní adolescenti – vzťahy k rodičom a ďalším autoritám

obr. 9

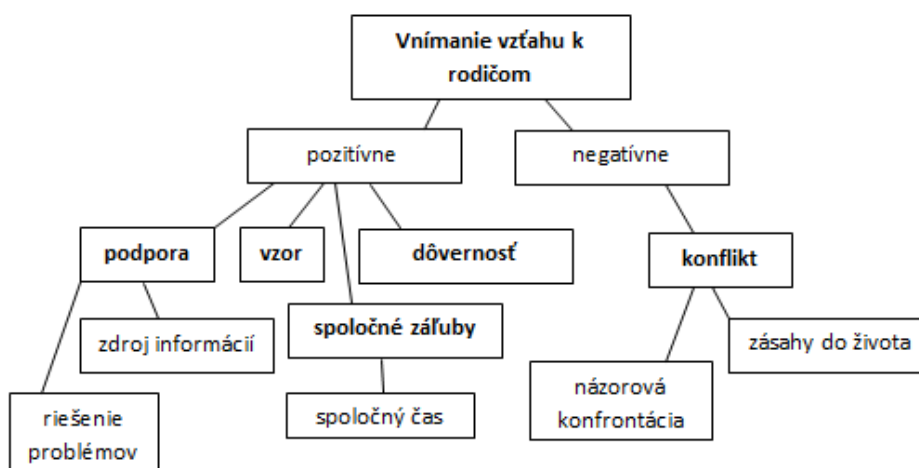

obr. 10

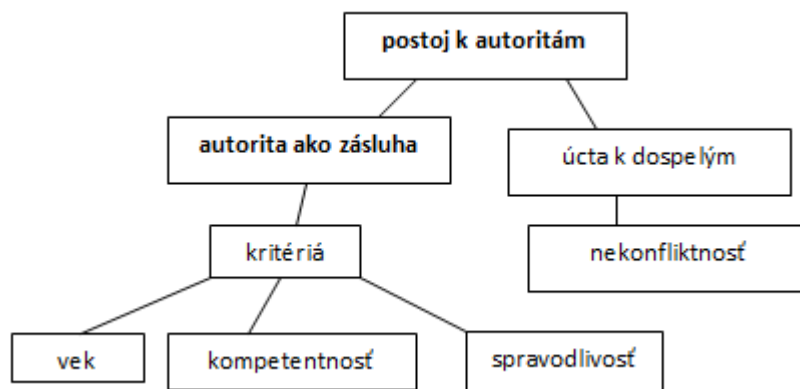

Obr. 11 - 12 Adolescenti bez umeleckého záujmu – vzťahy k rodičom a ďalším autoritám

obr. 11

obr. 12

5.5 Piata fáza

Piatym krokom realizácie sme témam dali stručný a úderný názov. Témy sú uvedené v schémach v predchádzajúcej podkapitole a sú označené hrubým písmom. Táto finálna verzia tém, podtém a kódov vytvorila štruktúru, ktorá sa nám následne stala podkladom pre vytvorenie správ v poslednej fáze analýzy.

5.6 Šiesta fáza

V poslednej fáze sme na základe predchádzajúcich krokov a vzniknutej štruktúre tém a kódov vytvorili záverečné správy a priniesli tak výsledky nášho výskumu. Nasledujúce podkapitoly obsahujú správy o jednotlivých vzťahoch oboch skupín respondentov.

5.6.1 Vzťahy adolescentov bez umeleckého záujmu k rovesníkom

V rámci vzorky respondentov bez umeleckého záujmu vyplynuli v oblasti sociálnych vzťahov s rovesníkmi spoločné témy **povrchné vzťahy v triede, pozitívna perspektíva vzťahov, potreba spolupatričnosti a očakávania**. Charakteristika tohto súboru respondentov je rozmanitá a nie všetky témy sa objavili u každého z nich. Za dôležité sme považovali také témy, ktoré vyplynuli z výpovedí minimálne dvoch zo skupiny respondentov. Nasledujúca charakteristika sociálnych vzťahov sa vzťahuje konkrétne na našu skupinu respondentov bez umeleckého záujmu.

V rámci triedneho kolektívu sa ukázalo, že vzťahy so spolužiakmi sú do veľkej miery povrchné. Adolescenti nachádzajúci sa v období krátko po nástupe na strednú školu sa dostávajú do kontaktu s celkom novým kolektívom spolužiakov. Väzby na rovesníkov v triede sú počiatočné a nerozvinuté. Táto charakteristika vzťahov sa objavila u dvoch

respondentov, pričom u každého z nich nadobúda povrchnosť väzieb odlišné rozmery. Dôležitým faktorom v oboch prípadoch je prijímanie skutočnosti, že kolektív je vytvorený umelo a respondenti sú jeho súčasťou svojím spôsobom nedobrovoľne. V prípade S.A. tieto väzby nie sú ďalej rozvíjané v dôsledku nezájmu o bližší a intenzívnejší kontakt so spolužiakmi, resp. nedostatok motivácie rozvíjať vzťahy mimo školské prostredie. V prípade O.R. sa jedná skôr o absenciu potreby vytvárať blízke vzťahy v dôsledku už existujúcich blízkych vzťahov mimo triedny kolektív. Z povrchnosti vzťahov vyplýva následná **neangažovanosť** v sociálnej interakcii s ostatnými spolužiakmi na inej, než pragmatickej rovine.

Aj napriek vyššie zmienenej povrchnosti vzťahov sa u všetkých troch respondentov objavuje **pozitívna perspektíva** rovesníckych vzťahov do budúcnosti. Podobne ako pri predchádzajúcej téme má aj pozitívna perspektíva vzťahov u jednotlivých respondentoch rozličné základy. Na jednej strane je to **pozitívna skúsenosť** z predchádzajúcich období (materská škola, základná škola) u T.T. a O.R. a na druhej strane je významným faktorom **otvorenosť** voči zblíženiu a zintenzívneniu kontaktov s rovesníkmi v rámci triedy u S.A. a O.R.. Táto otvorenosť vyplýva zo súčasnej situácie v triede, kde sa už vytvorili počiatočné vzťahy na základe sympatií a spoločného zážitku na adaptačnom pobyte a vytvorili sa menšie skupiny so špecifickými záujmami (skupina všetkých chlapcov v triede).

Vzťahy adolescentov s rovesníkmi existujú na dvoch úrovniach: na úrovni **vzťahov k jednotlivcom** a **vzťahov k skupine**. Tieto roviny sa od seba odlišujú v očakávaniach, ktoré adolescenti vkladajú do vzťahov na jednotlivých úrovniach.

Vzťahy k jednotlivcom so sebou prinášajú očakávania **spoločných záľub, blízkosti a trávenia spoločného času**. Reálna podoba blízkosti u T.T. v sebe zahŕňa spoločné záujmy, vzájomné porozumenie, zábavu, ale aj dôvernosť s druhou osobou a emocionálny vklad. U O.R. ide hlavne o spoločné záujmy, spoločnú reč a zábavu. O.R. a S.A. v zásade neočakávajú a ani nevyhľadávajú u rovesníkov psychickú podporu.

Očakávania vo vzťahu k skupine rovesníkov sú definované primárne **potrebou spolupatričnosti**. Táto potreba stavia skupinu ako takú nad jednotlivca a respondenti sa k nej vzťahujú ako k celku s cieľom **identifikovať sa** v rámci nej s hodnotami, ktoré skupina vytvára. Hodnotou môže byť samotná spolupatričnosť, zjavná u T.T., kde

tmeliacim prvkom je humor, ktorý však ona sama nevyznáva, ako to demonštruje nasledujúci úryvok z rozhovoru:

T: „Ono jakoby od Hanky to vždycky přijde, oni všechno jakoby berou v dvousmyslech. Úplně všechno co řeknete, nebo co uděláte.“

M: „Dvojsmysly hej?“

T: „Dvousmysly. Takhle myslim že to je.“

M: „Áno, to sa aj u nás takto hovorí. Ale to je také hravé nie? Že vymýšľaš si tie významy slov a tak.“

T: „Hm, asi jo, no...“

M: „Ale tváriš sa tak, že si s tým taká, akože 'noo, neviem...' akože nie je ti to až také blízke?“

T: „Ne, asi ne moc.“

M: „A prečo?“

T: „Nevim. Nepripadá mi to jakoby moc vtipný. No já jsem v tomhle jakoby odžila v tomhle humoru jakoby v šestý třídě.“

(Príloha č. 2, s. 74)

Hodnotou však môže byť, v prípade záujmovej skupiny spoluhráčov v športovom tíme u S.A. spoločný cieľ (športový úspech tímu ap.). Ďalším aspektom vzťahu k skupine je **podpora**, ktorú si jednotliví členovia skupiny navzájom poskytujú. V športovom tíme má podpora jasnú podobu súhry pri hre, vzájomnom nahrávaní si a spolupráce počas zápasu a tréningov. V školskom prostredí zas podporu v rámci skupiny predstavuje výmena informácií týkajúcich sa učiva a školy všeobecne a poskytovanie si poznámok ap. V kamarátskej skupine T.T. má pomoc a podpora podobu náhrady kontaktu v prípade konfliktu s blízkou kamarátkou. Zvyšní kamaráti v skupine s ňou trávajú čas a nahrádzajú jej tak kontakt s kamarátkou, o ktorý prišla následkom konfliktu.

5.6.2 Vzťahy adolescentov bez umeleckého záujmu k rodičom a ďalším autoritám

Vzťahy s rodinou sú u adolescentov bez umeleckého záujmu charakteristické ambivalentnosťou. Na jednej strane u rodičov nachádzajú **podporu, zdroj informácií, vzor** vo svojom profesijnom alebo akademickom smerovaní a na druhej strane sa vymedzujú voči nim a dostávajú sa s nimi do **konfrontácií** vyplývajúcich z odlišných predstáv a názorov.

Rodičia v prípade všetkých troch respondentov vo veľkej miere **zasahujú do života** svojich detí avšak iba u T.T. sa pôsobenie zo strany matky stretáva u dcéry s výhradným prijatím. U zvyšných dvoch respondentov je rodičovský zásah do ich života vnímaný ako snaha o kontrolu, ktorej sa vzpierajú. Na základe odlišných predstáv o trávení voľného času a o akademických výsledkoch vznikajú medzi rodičmi a adolescentmi opakujúce sa konflikty. Rodičia majú tendenciu zasahovať do voľného času svojich detí a manipulovať ním na základe zásluh vyplývajúcich z úspechov v škole alebo s cieľom využiť potenciál voľného času na rozvíjanie svojich detí v rôznych oblastiach (hra na klavír u S.A). Adolescenti sa snažia vymaniť spod vplyvu rodičov a obhájiť si svoju pozíciu samostatnosti argumentmi, ktoré však v prípade S.A. a O.R. v konfrontácii s postojom rodičov často neobstoja, ako je to možné vidieť v nasledujúcom úryvku z rozhovoru:

M „...Aj sa akože... keď máte tie konflikty s rodičmi, tak sa ti dá aj, čo ja viem, presvedčiť ich, že...“

S „Nedará.“

M „Nedará?“

S „To, to, to ja neviem...“

M „Nevieš? Prečo?“

S „Ja neviem.“

M „Ako nevieš? Neberú tvoj názor, alebo...?“

S „Tak nejak.“

M „Nevieš si ho obstať, alebo?“

S „No nie, mám slabé argumenty, či jako, nie?“

(Príloha č. 2, s. 67)

Takéto opakujúce sa konfrontácie majú vplyv na celkové vnímanie vzťahu adolescentmi, samozrejme však v spolupôsobení pozitívnych aspektov vzťahu.

Popri opakujúcich sa konfliktoch však rodičia figurujú ako dôverné osoby a **zdroj podpory a pomoci**. V prípade S.A. a T.T. sú dokonca rodičia pri hľadaní podpory a pomoci uprednostňovaní pred rovesníkmi, alebo figurujú ako jediné dôverné osoby v ich živote. Táto potreba dôvernosti je v prípade O.R. bagatelizovaná a popieraná, ale výpovede zvyšných dvoch respondentov poukazujú na jej existenciu. Rodičia sú taktiež osoby poskytujúce adolescentom vzor pri hľadaní svojej profesijnej dráhy. Toto inšpiračné pôsobenie možno vidieť na príklade T.T., ktorá sa chcela stať zdravotnou sestrou ako je jej

matka a taktiež u O.R., ktorý plánuje študovať lekárstvo, podobne ako jeho matka. V prípade S.A. sa počiatočný impulz rodičov hrať florbal stal jeho samotnou zvnútornenou motiváciou a priestorom pre sebarealizáciu. Rodičia pri výbere ďalšieho smerovania svojich detí pôsobia aj ako **zdroj informácií** alebo pomoc pri ich vyhľadávaní.

Pozitívnu stránku vzťah k rodičom upevňuje aj spoločne strávený čas a spoločné záľuby respondentov s ich rodičmi. Táto téma sa objavuje vo veľkej miere u všetkých troch respondentov, avšak v prípade O.R. sa jedná o aktivity s rodičom, s ktorým trávi čas len cez prázdniny. Všetci traja respondenti však čas s rodičmi trávajú radi a v spoločných aktivitách sa sami realizujú.

Postoj adolescentov k ďalším dospelým osobám a autoritám je, tak ako postoj k rodičom, kritický. K dospelým ľuďom majú úctu ale pri téme autorita sa ukázalo, že nie každý dospelý ju automaticky napĺňa. Naopak je vnímanie autority daného človeka podmienené viacerými kritériami a kritickým postojom voči každému dospelému nadobúda postavenie autority charakter zásluhy. Kľúčovým kritériom pritom je **kompetentnosť** daného človeka. Jedná sa predovšetkým o osoby, s ktorými adolescenti prichádzajú pravidelne do kontaktu v škole alebo na záujmových krúžkoch. Kompetentnosť v prípade týchto osôb znamená **odbornosť**, **spravodlivosť**, **blízkosť** v zmysle ústretovosti, priateľskosti a ďalej **zmysluplnosť správania** a vyjadrovania. Na základe týchto kritérií potom prisudzujú danej osobe postavenie autority v ich živote a prejavujú jej svojim správaním rešpekt. Autorita je teda postavenie, ktoré si daný človek musí zaslúžiť a ktoré môže, pôsobením ďalších vplyvov aj následne stratiť (pokles autority trénera vplyvom nedisciplinovanosti tímu u S.A. alebo strata autority poklesom popularity u T.T.) Ďalším, menej zdôrazňovaným kritériom uznania autority je **vek**, nakoľko postavenie autority často adolescenti prisudzujú človeku staršiemu od nich. Pokles alebo neuznanie autority dospelého človeka u adolescentov nachádzame vo vzťahu k učiteľom, ktorí v očiach dospievajúcich nespĺňajú vyššie menované kritériá alebo vystupujú spôsobom, ktorý adolescenti považujú za hlúpy, neprimeraný ap. Dôležitým aspektom vzťahu k takýmto učiteľom je však postoj voči nim. Adolescenti sa nesnažia dávať svoj nesúhlas a nespokojnosť najavo a ak sa v ich okolí objavuje takáto osoba, nekonfrontujú sa s ňou a tolerujú jej správanie, pokiaľ im neprimerane nezasahuje do života.

5.6.3 Vzťahy umelecky nadaných adolescentov k rovesníkom

Vzťahy umelecky nadaných adolescentov (ďalej len nadaní adolescenti) s rovesníkmi preukazujú viacero aspektov ich kvality. Z výpovedí respondentov vyplýva, že vzťahy k rovesníkom sú kladné a dôverné. Analýzou rozhovorov vyplynuli mnohé témy, ktoré sa vždy u minimálne dvoch respondentov ukázali ako dôležité.

Intenzita vzťahov sa odvíja od okruhu ľudí, ktorými sa nadaní adolescenti obklopujú. Intenzita rastie tým viac, čím sú väzby bližšie, pričom významným aspektom blízkych vzťahov je ich **dlhodobosť**. Vzťahy, ktoré respondenti opisujú ako blízke spravidla vznikli pred viacerými rokmi, s niektorými rovesníkmi respondenti dokonca nastúpili na základnú školu a kamarátia sa už od začiatku školy. Vznik väzieb ale nie je vždy viazaný len na prostredie školy alebo konkrétnej triedy. Vznik kamarátskych vzťahov je u každého z respondentov špecifický. Škola však hrá pri vzniku vzťahov veľmi dôležitú úlohu.

Od intenzity vzťahov sa odvíjajú aj **potreby a očakávania**, ktoré voči rovesníkom nadaní adolescenti majú. V širšom kruhu ľudí, v rámci triedneho kolektívu, sa ukazuje očakávanie súdržnosti a spätnej väzby. Súdržnosť a spolupatričnosť súvisí s identifikáciou v rámci kolektívu spolužiakov, tak ako to uvádza T.S., a spätná väzba u V.J. vo vzťahu k spolužiakom, ktorých nepovažuje za blízke osoby, je prejavom potreby byť súčasťou spoločenského diania v rámci triedy a táto spätná väzba mu pomáha reflektovať vlastné pôsobenie v tomto kolektíve. Tieto potreby sú do veľkej miery špecifické u každého z respondentov zvlášť, ale **spolupatričnosť** je potreba, ktorú majú spomenutí respondenti spoločnú.

Spoločné očakávania od rovesníckych vzťahov sa ukazujú pri bližších kamarátskych vzťahoch. Všetci traja respondenti cítia potrebu v blízkom kamarátskom vzťahu zažívať pocit **porozumenia, blízkosti** (v zmysle dôvernosti) a tiež dostávať **spätnú väzbu a podporu** od kamarátov spolu s potrebou **spoločného trávenia času**.

Hodnota porozumenia sa prejavuje v nachádzaní spoločných názorov, postojov a záujmov. Blízkosť je nadanými adolescentmi definovaná ako vzťah, v ktorom sa kamaráti navzájom zdôverujú so svojimi osobnými problémami a inými obsahmi, o ktoré sa nedelia s nikým iným, čím takýto vzťah nadobúda rozmer výlučnosti. Spätná väzba v prípade jednotlivých respondentov znamená vždy niečo iné, avšak u každého z nich je

tento aspekt vzťahu významný. U T.J. je spätná väzba prejavom náklonnosti a blízkosti v dôvernom vzťahu s kamarátkou resp. kamarátkami a taktiež potvrdením toho, že obidve strany vnímajú blízky vzťah podobne, zatiaľ čo u T.S. je spätná väzba viac konštruktívnou kritikou jeho vlastných výtvorov, ktoré ukazuje výhradne úzkej skupine blízkych ľudí. V.J. pociťuje potrebu spätnej väzby na inej úrovni než predchádzajúci dvaja respondenti a to na úrovni vzťahov medzi spolužiakmi s ktorými nemá blízky vzťah, kde pod spätnou väzbou možno rozumieť reakciu zo strany spolužiakov na jeho pôsobenie a správanie v rámci interakcií v triede.

Podpora v kamarátskych vzťahoch nadaných adolescentov funguje aj na úrovni psychickej a emocionálnej podpory, keď sa zdôverujú so svojimi osobnými problémami a delia sa navzájom o svoje skúsenosti, pričom odozvou zo strany kamarátov je práve vyššie zmienené porozumenie a súcitie, ako to opisuje nasledujúci úryvok z rozhovoru:

M „Uhum. A kamaráti sú ako na tom?“

T „Kamarádi, ti říkáj: Hele to mně se taky třeba takhle, takže to jako...“

M „Aha, tak to je podobné jak s mamou, nie?“

T „No.“ (Smiech) „Ale radši to říkám nejdřív mámě než kamarádům takže...“

(Príloha č. 2, s. 93)

Táto ukážka poukazuje na skutočnosť, že popri dôverných vzťahoch s rovesníkmi sú stále väzby na rodičov dôležitým zdrojom psychickej podpory a dôvernosti. Tento fakt sa objavuje u všetkých troch respondentoch, pričom u T.S. a V.J. je rodinné prostredie tým primárne dôverným a T.J. je viac zameraná na kamarátske vzťahy, kde nachádza hlavný zdroj podpory a pomoci.

V neposlednej rade sa intenzita blízkych vzťahov prejavuje v trávení spoločného času. Tento aspekt vzťahov však je v rozhovoroch obsiahnutý viac implicitne.

Špecifickou témou u nadaných adolescentov je **pocit odlišnosti**. Objavil sa u T.J. a V.J., avšak u každého z nich v odlišnej podobe. V.J. vníma svoju odlišnosť vo vzťahu k rovesníkom v podobe nedôvery v porozumenie jeho zmýšľaniu, názorom a problémom, pričom túto nedôveru odôvodňuje neschopnosťou ľudí v jeho veku vytvoriť dôverný vzťah, v ktorom by sa V.J. mohol podeliť o svoje osobné problémy bez pocitu neporozumenia. Z tohto dôvodu svoje správanie v blízkosti rovesníkom vždy skresľuje

a vážne vyjadrenia a problémy formuluje nadnesene alebo humorne, ako je možné to sledovať na nasledujúcom výroku:

V „No když, když potom něco řeknu, tak většinou ne... prostě nedokážu to třeba říct jako jen tak jakože, většinou buď to řeknu nějak nedneseně, jako že to je tak jako s úsměvem nebo řeknu třeba že nevim jak to, jak to vezmou a tak. A nebo třeba že je to vůbec ani nějak nezajímá nebo, že třeba si neuvědomněj, že zrovna třeba tohle je pro mě vážný, nevim.“

(Príloha č. 2, s. 99)

Pocit odlišnosti je teda v prípade V.J. vnímaný ako neschopnosť porozumenia a nezáujem rovesníkov o osobné a dôverné obsahy v rámci kamarátskych vzťahov, pričom tento problém V.J. považuje za charakteristickú vlastnosť ľudí v jeho veku.

U T.J. je pocit odlišnosti vyjadrený na úrovni vzťahu medzi dvoma kamarátkami a zvyškom triedneho kolektívu, pričom táto odlišnosť v sebe zároveň zahŕňa postojový aspekt. T.J. a jej kamarátka sa jednak cítia byť odlišné od zvyšku triedy a jednak sa tak aj správajú a ochotne sa s tým stotožňujú.

V súvislosti s pocitom odlišnosti súvisí aj **vymedzovanie sa voči ostatným**, ktoré nachádzame vo výpovediach T.J. a T.S., kde opisujú odlišnosť svojho okruhu ľudí od inej skupiny ľudí prípadne celého kolektívu, pričom kritériom odlišnosti sú odlišné záujmy, postoje a celkový spôsob komunikácie. Tieto kritériá sú zároveň charakteristikami dôverných a blízkych vzťahov respondentov, ktoré vytvárajú hranicu medzi blízkymi a menej intenzívnymi vzťahmi.

Vo vnímaní vzťahov s rovesníkmi sa ako dôležitá téma ukázala **prirodzenosť konfrontácie**, ktorú V.J. a T.J. označili prirodzenú súčasť bližšieho kontaktu druhým človekom. Tento komplexný prístup naznačuje, že vzájomné spoznávanie jedného človeka s druhým automaticky prináša nezhody a konfrontácie, ktoré je nutné prijať, aby mohol byť vzťah medzi dvoma ľuďmi plnohodnotný a vyrovnaný. T.J. v tom vidí nevyhnutnú súčasť spoznávanie druhého človeka (*T „Tak aspoň pre mňa, keď si dlhšie s nejakým človekom, tak vždy na ňom začneš nachádzať chyby a tak, ale potom si uvedomíš, že vlastne sú to také maličkosti a že ten človek ti za to stojí.“* **Príloha č. 2, s. 82**) a V.J. zas zmysel plnohodnotnej komunikácie s druhým človekom (*V „Nevim, jako když jsem mu*

třeba říkal něco z Nietzscheho jako co si myslím, tak on se mnou jako nesouhlasil úplně , tak ale o tom to je, že jo.“ **Príloha č. 2, s. 106).**

Ďalším spoločným aspektom v otázke vzťahov s rovesníkmi je **otvorenosť novému**, pod ktorom rozumieme záujem o interakciu s rovesníkmi a chuť spoznávať nových ľudí. Táto téma vyplynula u T.J. so situáciou prechodu na strednú školu, kde sa bude utvárať nový kolektív a jej motiváciou spoznať nových ľudí, u T.S. taktiež v podobnom kontexte a u V.J. pri náhodných stretnutiach ľudí na spoločnej akcii (spontánna konverzácia pred koncertom Judas Priest ap.). Tento postoj poukazuje na pozitívne sebavedomie v interakcii s rovesníkmi a uvoľnenosť v kontakte s cudzími ľuďmi, ktoré sú dôležitým aspektom vytvárania nových vzťahov. Respondenti ale zároveň vnímajú, v súvislosti s dlhodobosťou súčasných vzťahov, **pozitívnu perspektívu do budúcnosti**, presvedčením, že im súčasné vzťahy vydržia aj po prechode na strednú školu alebo pri inej životnej zmene.

5.6.4 Vzťahy umelecky nadaných adolescentov k rodičom a ďalším autoritám

Vzťahy umelecky nadaných adolescentov k rodičom sú pozitívne, blízke a dôverné. V prípade všetkých troch respondentov nachádzame zo strany rodičov **podporu, dôvernosť a spoločný záujem**, v menšej miere potom **spätnú väzbu**.

Najvýraznejšou témou vzťahu k rodičom je **dôvernosť**. Nadaní adolescenti nachádzajú u rodičov (resp. vždy primárne u matky) priestor pre zdôverovanie sa s osobnými problémami alebo pri prezentácii svojich vlastných výtvorov. Matka vytvára bezpečné prostredie, kde respondenti nachádzajú **podporu a porozumenie**. Matka sa teda v prípade nadaných adolescentov stáva primárnou blízkou osobou, ktorej sa adolescenti zdôverujú a od ktorej sa im dostáva aj užitočná rada pri riešení ich problémov. Nasledujúci úryvok z rozhovoru s T.S. vykresľuje vzťah k matke ako primárnej dôvernej osobe, ktorá je uprednostňovaná pred kamarátskymi vzťahmi v oblasti zdôverovania sa s problémami:

M „uhm. A ako ty vnímaš svoju oporu najväčšiu, že keď máš nejaký problém, za kým s tým ideš?“

T „Asi za mámou.“ (smiech)

M „Za mámou?“

T „Ta to asi snese líp než táta.“

M „A možno aj aj... a tak celkovo, vieš, že aj možno v rámci tých kamarátov...“

T „Jo i v rámci kamarádů...“

(Príloha č. 2, s. 93)

Podobne je tomu tak aj u V.J., ktorý uprednostňuje matku pred otcom, s ktorým má zas dôvernejší vzťah jeho sestra. Matka je v jeho prípade taktiež najbližšou osobou, ktorej sa zdôveruje nakoľko jeho vzťah k rovesníkom je charakteristický nedôverou a neautenticnosťou v sociálnej interakcii.

Iným prejavom dôvernosti vo vzťahu k rodičom je vôľa prezentovať pred nimi svoje výtvarné diela a **spätná väzba**, ktorá je súčasťou reakcie zo strany rodičov. V prípade T.J. ide aj o prezentovanie diel, ktoré majú závažnejší obsah a aj keď odozva na takéto obrazy nie je zo strany rodičov vždy pozitívna, neodrádza ju to v ochote podeliť sa o svoje výtvary. U T.S. je osobou, ktorá má blízko k jeho výtvarným dielam jeho otec, ktorý mu je zároveň mentorom a ktorý mu pomáha obrazy tvoriť. Je často prítomný pri procese tvorby a dáva mu bezprostrednú spätnú väzbu a konštruktívnu kritiku tvorby.

Poslednou spoločnou témou u nadaných adolescentov je **spoločný záujem** prejavujúci sa u každého z respondentov. U T.S. je to vyššie spomínaný výtvarný záujem a spoločné maľovanie a štúdium predmetov, pričom otec v živote T.S. pôsobí čiastočne ako vzor a inšpirácia pretože on svojho syna priviedol k výtvarnému záujmu. U zvyšných dvoch respondentov má spoločný záujem podobu preferencií v hudbe, keď T.J. v minulosti priviedol otec k hudbe, ktorú počúva a bezvýhradne uznáva doteraz. V.J. má zas záujem o hudbu spoločný s matkou, avšak tento záujem nie je v rozhovoroch ďalej rozvinutý.

Je teda zrejmé, že vzťahy k rodičom sú blízke a dôverné a ukazuje sa, že rodičia majú výsadné postavenie v živote nadaných adolescentov v otázkach zdôverovania sa a riešenia osobných problémov, nakoľko u rodičov (konkrétne u matky) nachádzajú väčšie porozumenie než u svojich rovesníkov.

Vo vzťahoch k ďalším autoritám sa prejavuje veľká miera **kritickosti**. Autorita nie je automaticky priznaná každému dospelému v živote nadaných adolescentov, ale je zásluhou, ktorá má u každého respondenta konkrétne kritériá naplnenia. Očakávania respondentov sa stretávajú v **kompetentnosti** authority, ktorá na príklade učiteľov predstavuje odbornosť vo vyučovanom predmete a spravodlivosť v prístupe k žiakom. Zároveň respondenti oceňujú nenásilné vyžadovanie rešpektu, ale preferujú osoby, ktoré

rešpektujú na základe ich prirodzeného pôsobenia. Osoba predstavujúca v životoch nadaných adolescentov tiež predstavuje určitý **idol**, ktorý je pre nich inšpiráciou v ich ďalšom smerovaní. Takýto postoj voči autorite vyjadrujú v rozhovore T.J., pre ktorú sú takýmito vzormi učitelia na umeleckej škole a V.J., ktorý však svoje výpovede vzťahuje skôr k hypotetickej kategórii než ku konkrétnej osobe. V.J. sa svojim prístupom k učiteľom snaží dostať na rovnocennú, kamarátsku úroveň, čo jeho ponímanie autority s citovým dištancom nezahŕňa. Ostatní dvaja respondenti preukazujú dospelým osobám rešpekt aj keď ich priamo za autority nepovažujú.

5.7 Porovnanie výsledkov analýzy

5.7.1 Vzťahy k rovesníkom

Porovnaním výsledkov analýzy sa ukázali rozdiely medzi umelecky nadanými adolescentmi (ďalej len výskumná skupina) a adolescentmi bez umeleckého záujmu (ďalej len kontrolná skupina) v kvalite a charaktere kamarátskych vzťahov a vzťahov s ostatnými rovesníkmi. Obidve skupiny sa stretli v približne podobných očakávaniach od blízkych kamarátskych vzťahov. Dôležitými aspektmi blízkeho vzťahu sú **podpora, blízkosť** a **trávenie spoločného času**. Blízkosť v sebe zahŕňa zhodu v názoroch a postojoch (spoločný prístup k škole, spoločný spôsob komunikácie) ale aj spoločné záujmy. Podpora má však v prípade výskumnej skupiny okrem pomoci pragmatickej, praktickej, ktorá je špecifická pre kontrolnú skupinu, aj rozmer **emocionálnej, psychickej podpory**. Táto zložka u kontrolnej skupiny takmer neexistuje. Objavuje sa len čiastočne u jednej respondentky z tejto skupiny.

Ďalším spájacím prvkom je potreba **spolupatričnosti** vo vzťahu k širšiemu okruhu rovesníkov, typicky voči ostatným spolužiakom v triede, poprípade užšej skupiny žiakov v rámci celého kolektívu. Potreba byť súčasťou širšej skupiny a spoločenského diania je témou v životoch adolescentov, ktorá je nezávislá od prítomnosti umeleckého záujmu.

Obidve skupiny zároveň vnímajú **pozitívnu perspektívu** súčasných vzťahov do budúcnosti. Pozitívna minulé skúsenosť je kritériom charakteristickým pre obe skupiny a taktiež **otvorenosť novým vzťahom** poprípade prehĺbeniu súčasných vzťahov je charakteristika, ktorá sa ukázala v podobnej miere jak u výskumnej tak u kontrolnej skupiny.

Poslednou výraznou, avšak menej zaujímavou alebo menej prekvapivou charakteristikou je **primárnosť školy** ako zdroja sociálnych vzťahov. Väčšina súčasných aj minulých vzťahov rovesníkov v oboch skupinách vznikla v prostredí školy.

Umelecky nadaní adolescenti sa vo svojich rovesníckych vzťahoch odlišujú v už spomenutej **emocionálnej, psychickej podpore**, ktorá je súčasťou blízkych vzťahov u tejto skupiny adolescentov na rozdiel od adolescentov bez umeleckého záujmu.

Okrem tejto špecifickosti sa u nadaných adolescentov vo väčšej miere objavuje **pocit odlišnosti** od skupiny rovesníkov buď na úrovni vzťahu jednotlivca a kolektívu alebo na úrovni kamarátskej „dyády“ a zvyšku kolektívu. Subjektívne vnímaný pocit odlišnosti má aj postojový aspekt, avšak nie je zrejmé, nakoľko má tento pocit základ vo výtvarnom nadaní alebo je dôsledkom inej charakteristiky. V súvislosti s pocitom odlišnosti sa u nadaných adolescentov objavujú aj prejavy **vymedzovania sa** voči inej skupine resp. zvyšku kolektívu, súvisiace s uzavretejšími a zakotvenejšími kamarátskymi väzbami medzi členmi skupiny alebo kamarátskeho vzťahu. Tieto vlastnosti vzťahov do veľkej miery absentujú v kontrolnej skupine adolescentov a preto u nich prejavy vymedzovania sa nie sú tak zjavné, ak u nich vôbec existujú.

Kvalita rovesníckych vzťahov umelecky nadaných adolescentov je určená aj vyššou mierou **dôvernosti** vo vzťahu k blízkeму človeku. Nadaní adolescenti sa týmto aspektom, ktorý súvisí s vyššou zmienenou emocionálnou podporou, taktiež výrazne odlišujú od skupiny adolescentov bez umeleckého záujmu. Dôvernosť sa ukázala byť dôležitým aspektom prehĺbovania vzťahu medzi kamarátmi, s tým, že obsahy, o ktoré sa medzi sebou kamaráti delia majú osobnejší, intímnejší charakter. V rámci vzťahov je vnímaná väčšia vzájomná dôvera a lojalita.

S prehĺbením vzťahu súvisí v prípade nadaných adolescentov vnímanie **prirodzenosti konfrontácie**, ktorá je vnímaná ako súčasť spoznávania druhého človeka a akceptácia odlišnosti jeho názorov a vlastností. Takýto prístup je aj v skupine nadaných adolescentov menej výrazný, avšak v kontrolnej skupine sa vôbec neukazuje.

Posledným výrazným odlíšením sa výskumnej skupiny od kontrolnej je dôležitosť **spätnej väzby** v blízkych vzťahoch nadaných adolescentov. Spätná väzba pôsobí jednak ako potvrdenie vzájomnosti vnímania vzťahu medzi dvoma kamarátmi/ kamarátkami, jednak ako konštruktívna kritika výtvarných diel a v kontexte vzťahov s ostatnými

spolužiakmi v rámci kolektívu ako reflexia pôsobenia v kolektíve a podnet k sebauvedomeniu. Na všetkých troch úrovniach je spätná väzba vyhľadávaná a pozitívne prijímaná. V prípade adolescentov bez umeleckého záujmu sa spätná väzba ukazuje byť nedôležitá a nerelevantná v kamarátskych vzťahoch,

Umelecky nadaní adolescenti sa teda vo svojich vzťahoch s rovesníkmi odlišujú od adolescentov bez umeleckého záujmu väčšou intenzitou vzťahov v zmysle **prehlbovania dôvernosti**, poskytovaním si **spätnej väzby** a **psychickej podpory**, akceptáciou **prirodzenosti konfrontácie** a pocitmi **odlišnosti** od kolektívu a vymedzovaním sa v rámci vlastnej skupiny alebo blízkeho kamarátskeho vzťahu voči iným skupinám resp. celému kolektívu spolužiakov.

Podobné charakteristiky vzťahov v oboch skupinách sú **potreba spolupatričnosti**, **potreba podpory**, **blízkeho času**, ďalej **vnímanie pozitívnej perspektívy vzťahov do budúcnosti** a s tým súvisiaca **otvorenosť novým vzťahom**.

5.7.2 Vzťahy k rodičom a ďalším autoritám

Vzťahy k rodičom sa medzi umelecky nadanými adolescentmi a adolescentmi bez umeleckého záujmu veľmi neodlišujú. Rodičia figurujú v živote oboch skupín adolescentov ako **blízke osoby**, u ktorých nachádzajú **podporu** a **pomoc**. Podpora a pomoc majú jednak pragmatický charakter (pomoc so zisťovaním informácií o škole, o budúcej profesii ap.) ale má taktiež emocionálny aspekt, keď rodičia poskytujú svojim deťom pomoc pri riešení osobných problémoch. Vzťahy k rodičom sú teda v oboch skupinách dôverné. Dokonca sa ukazuje, že rodičia (typicky matka) je v živote adolescentov, nezávisle od prítomnosti nadania, dôležitou dôvernou a blízkou osobou, u väčšiny respondentov dokonca primárnou blízkou osobou, uprednostňovanou pred rovesníkmi.

V oboch skupinách respondentov sa taktiež ukázalo, že adolescenti majú so svojimi rodičmi alebo aspoň s jedným z nich **spoločné záujmy** a trávajú s nimi ochotne **spoločný čas**.

Negatívnym aspektom vzťahu k rodičom, v ktorom sa skupina adolescentov bez umeleckého záujmu odlišuje od skupiny nadaných adolescentov je prítomnosť **konfliktov**

vo vzťahu. Príčina konfliktov je, vo všetkých prípadoch, kde sa objavili, často direktívnosť rodičov a ich zásahy do života svojich detí. Adolescenti sa voči tomuto prístupu vymedzujú a v snahe obhájiť svoje postavenie a záujmy sa dostávajú s rodičmi do názorových a postojevých stretov, pričom pozadím pre tieto konflikty je výkon v škole a zmysluplné naplnenie voľného času.

Celkovo sú však vzťahy k rodičom v oboch skupinách adolescentov blízke a podporujúce a aj v prípade výskytu konfliktov sú prítomné pozitívne aspekty, ktoré vzťah vyvažujú.

Vzťahy k autoritám sa v prípade oboch skupín adolescentov vyznačujú vyššou mierou kritickosti. Postavenie autority nie je v prípade žiadneho respondenta automatické a vždy je **zásluhou** za naplnenie určitých, konkrétnych kritérií. Tieto kritériá sú taktiež spoločných bodom, kde sa obidve skupiny adolescentov schádzajú a zhodujú. Kritériá, ktoré vyplynuli z rozhovorov sa prevažne týkali učiteľov v školách, poprípade športových trénerov. V prvom rade je za dôležitú zásluhu považovaná **kompetentnosť**, ktorá je definovaná ako ovládanie svojho odboru, zmysluplnosť vyjadrovania a správania (primeranosť a opodstatnenosť), prirodzenosť pôsobenia bez prítomnosti násilného vynucovania rešpektu a blízkosť v zmysle priateľskosti a vyváženia serióznosti a nadľahčenia v prístupe k žiakom. V prípade nenaplnenia týchto kritérií síce klesá postavenie danej osoby v očiach adolescentov v oboch skupinách, ale nedávajú príliš najavo svoj nesúhlas a ich postoj voči takýmto osobám je tolerantný, bez ochoty vstupovať do konfliktu. Na druhú stranu osoby, ktoré kritériá napĺňajú poskytujú adolescentom v oboch skupinách istý **vzor**, alebo idol, ktorý sa snažia v rozličnej miere nasledovať. Spravidla sa tiež prisudzovanie autority týka **starších osôb**.

6 Diskusia

V tejto kapitole budeme prezentované výsledky výskumu porovnávať s informáciami získanými z odbornej literatúry.

Počas vyhľadávania relevantnej literatúry k skúmanej téme sme narazili na nedostatok literatúry venujúcej sa problematike sociálnych vzťahov umelecky nadaných adolescentov. Väčšina dostupnej literatúry sa zaoberala adolescentmi rozumovo nadanými. V súvislosti s tým, že sme do výskumu išli zámerne bez predchádzajúceho štúdia literatúry, sme v závere práce, pri porovnávaní výsledkov prišli na to, že aj dostupná literatúra venujúca sa sociálnym vzťahom nadaných adolescentov postihuje iné aspekty vzťahov než tie, ktoré sme skúmali v našom výskume. Častejšie a obsažnejšie sme preto konfrontovali naše zistenia s literatúrou týkajúcou sa adolescentov všeobecne.

V oblasti vzťahov k rovesníkom sme v odbornej literatúre, venujúcej sa intelektovo nadaným adolescentom, často narážali na problematický pocit **osamelosti** u nadaných adolescentov (Shechtman, Silektor, 2012, s.64). V našom výskume sa však ukázalo, že skupina umelecky nadaných adolescentov týmto problémom vôbec netrpí, naopak ich kamarátske vzťahy sú **intenzívne**, naplňajúce viaceré **kritériá**, ktoré oni sami považujú za dôležité v blízkych vzťahoch. Ide predovšetkým o **dôvernosť**, **pocit blízkosti** a **porozumenia**, **zhodu v záujmoch**, **postojoch**, v trávení **spoločného času** ap. Charakteristiky kamarátskych vzťahov umelecky nadaných rovesníkov sa však plne stretávajú s ich charakteristikou uvedenou v literatúre o sociálnych vzťahoch adolescentov všeobecne. V prípade respondenta V.J. sa ale pocity osamelosti, resp. neporozumenia a odlišnosti stretávajú s ponímaním problémov sociálnych vzťahov intelektovo nadaných, ako ich prezentuje odborná literatúra, avšak vychýľujú sa vo vzťahu k zvyšným dvom umelecky nadaným respondentom. V porovnaní so skupinou respondentov bez umeleckého nadania sa vzťahy s rovesníkmi ukázali u nadaných adolescentov intenzívnejšie, intímnejšie a naplňajúce aj potrebu emocionálnej podpory zo strany kamarátov, ktorá sa u respondentov bez umeleckého záujmu vo vzťahu k rovesníkom neobjavuje.

Z literatúry o nadaných adolescentoch vyplýva, že sa často takto označovaní adolescenti snažia viac začleniť do kolektívu než rozvíjať svoje schopnosti (Swiatek, Dorr; in Macek, Lacinová, 2012, s.133). Často teda ide ich spoločenský vývoj na úkor ich osobnostného vývoja, resp. rozvoja ich schopností. V našej výskumnej skupine umelecky

nadaných adolescentov sa naopak ukazuje postojová tendencia **vymedziť sa voči kolektívu**. Potreba blízkych vzťahov aj vzťahov v rámci širšej skupiny, je u skúmaných respondentov vo veľkej miere saturovaná a taktiež ich výtvarný záujem, resp. nadanie oni sami nevnímajú ako niečo, čo by ich odlišovalo od kolektívu ostatných rovesníkov. V prípade vymedzenia sa voči ostatným ide o kritérium **odlišnosti záujmov, postojov** ap. ktoré majú spoločné v rámci vlastných dyadických kamarátskych vzťahov alebo v rámci vzťahov v užšej skupine. Začlenenie do skupiny rovesníkov je teda v prípade respondentov v našom výskume bezproblémové. Rovnako tak sa umelecky nadaní adolescenti nestretávajú so stigmatizáciou, ktorej čelia rozumovo nadaní adolescenti.

Porovnaním výsledkov našej analýzy s informáciami z literatúry venujúcej sa adolescentom všeobecne sme prišli na to, že naša skupina umelecky nadaných respondentov sa v ničom výrazne neodlišuje od adolescentov všeobecne popisovaných v literárnych zdrojoch. Potreby, ktoré v sociálnych vzťahoch adolescenti naplňajú a ktorých uspokojenie hľadajú sú spoločné pre obidve skupiny. Ide o potrebu **blízkosti, dôvernosti, spoločných záujmov, postojov, porozumenia** a poskytovania si **vzájomnej spätnej väzby** medzi kamarátmi. Všetky tieto charakteristiky sme vo výskume potvrdili. Vo vzťahu ku kolektívu sa tiež naše údaje stretávajú s charakteristikou adolescentov z odbornej literatúry. Dôležitým aspektom tohto vzťahu je potreba **spolupatričnosti a súdržnosti** aj keď sa v vo výskume objavujú tendencie **vymedzovať sa** voči inej skupine ľudí, je toto správanie prirodzeným správaním, nakoľko sa skupiny často utvárajú a upevňujú negatívnym vymedzovaním sa voči iným skupinám.

Vo vzťahu k rodičom a ďalším autoritám sa v odbornej literatúre často nestretávame s problémami, ktoré by boli špecifické pre skupinu nadaných adolescentov. Ako uvádza odborná literatúra, vzťah s rodičmi sa vyvíja už od detstva a obdobie adolescencie samé o sebe spravidla neprináša žiadne radikálne zmeny v tomto vzťahu (Macek, Lacinová, 2012, s.35). Potvrdzuje to aj náš výskum, kde sa ukázalo, že skupina nadaných respondentov má s rodičmi **blízky vzťah**, rodičia ich **podporujú**, majú s nimi **spoločné záujmy** a vzťahy s nimi, prioritne s matkou, sú **dôverné** a adolescentom sa zo strany rodičov dostáva **porozumenie a podpora**. Problematickosť vzťahu k rodičom sa ukázala hlavne v skupine adolescentov bez umeleckého záujmu, kde bola zjavná vyššia miera **výskytu konfliktov** súvisiaca so snahou rodičov **zasahovať do života** svojich detí. Tento problém poukazuje na to, že charakter vzťahu medzi adolescentmi a ich rodičmi určuje vo veľkej miere **výchovný štýl rodičov**. Mudrák (2015) uvádza viacero príkladov,

v ktorých sa nadaní adolescenti stretávajú s problematickým výchovným štýlom rodičov, kedy adolescenti pociťujú zo strany rodičov **tlak na výkon**, pôsobiaci negatívne jednak na samotný vzťah k rodičom a jednak na vzťah k oblasti, v ktorej vynikajú. Náš výskum ukazuje, že takýto výchovný štýl nie je špecifikom rodičov s nadanými deťmi, ale je charakteristikou rodičov samotných nezávisle od vlastností a dispozícií ich detí.

Je dôležité podotknúť, že výskumy týkajúce sa sociálnych vzťahov nadaných adolescentov sú rôznorodé a ťažko usudzovať na nejaké globálne, generalizované problémy tejto skupiny adolescentov. Literatúra preto často označuje tieto problémy za riziká a skupinu rozumovo nadaných adolescentov za rizikovú skupinu. S negatívnymi aspektmi vzťahov rozumovo nadaných adolescentov súvisí vo veľkej miere postoj spoločnosti, konkrétne západnej spoločnosti (Colangelo, 2002, in O'Connor, 2012, s. 294), z čoho vyplýva že absencia stigmy a negatívnych stereotypoch u umelecky nadaných adolescentov môže súvisieť s ich bezproblémovým začlenením sa do kolektívu rovesníkov a budovaním blízkych kamarátskych vzťahov.

7 Záver

V tejto práci sme sa pokúsili priblížiť problematiku sociálnych vzťahov umelecky nadaných dospelých. Skúmaním ich kvality sme sa snažili získať komplexný obraz o tom, aké charakteristiky majú vzťahy umelecky nadaných adolescentov s rovesníkmi, s rodičmi a s ďalšími autoritami. Rozhovormi s dvoma skupinami adolescentov (s umeleckým nadaním a bez umeleckého záujmu) sme získali výskumný materiál, ktorý sme následne použitím tematickej analýzy roztriedili na jednotlivé vzťahy medzi kódmi a témami, ktoré ich zastrešujú. Na základe získaných vzťahov sme spísali záverečné správy z výskumu a porovnali sme navzájom výsledky v oboch skupinách respondentov. Výsledok porovnania sme následne diskutovali s výsledkami iných výskumov a zistení, získaných z odbornej literatúry, zaoberajúcej sa problematikou nadania, predovšetkým rozumového nadania.

V závere sa znovu vraciame k výskumným otázkam, na ktoré sme sa v priebehu výskumu snažili nájsť odpoveď.

1. Aké sú vzťahy k rodičom a ďalším autoritám očami umelecky nadaných dospelých?

Z nášho výskumu vyplýva, že vzťahy umelecky nadaných adolescentov k rodičom sú v jadre kladné. Rodičia nadaných adolescentov poskytujú svojim deťom podporu v ich snažení, poskytujú im spätnú väzbu a zároveň v ich živote figurujú ako dôverné osoby, ktorým sa nadaní adolescenti zdôverujú s osobnými problémami a nachádzajú u nich porozumenie a rady. Vo vzťahoch sa neobjavujú ani konflikty, ani snahy rodičov zasahovať do života svojich detí, voči ktorým by sa adolescenti nejako negatívne vymedzovali. Kritický postoj sa ale ukazuje vo vzťahu k ďalším osobám. Autoritu ako takú považujú nadaní adolescenti za zásluhu za naplnenie konkrétnych špecifických kritérií (kompetentnosť, spravodlivosť, prirodzenosť pôsobenia).

2. Aké sú rovesnícke vzťahy očami umelecky nadaných dospelých?

Rovesnícke vzťahy umelecky nadaných adolescentov sú intenzívne, blízke a naplňajúce potreby adolescentov. V rámci vzťahov s rovesníkmi v svojom okolí adolescenti nachádzajú porozumenie, podporu, dôvernosť a spoločné záujmy, postoje ap. Zažívajú

v nich pocit blízkosti a ich vzťahy sú výlučné a stabilné. Sami adolescenti ich vnímajú pozitívne a aj perspektíva do budúcnosti je u nich pozitívna.

3. Aké spoločné, popriprade odlišné rysy v sociálnych vzťahoch umelecky nadaných dospievajúcich nachádzame pri konfrontácii s literárnymi údajmi o adolescentoch, obzvlášť o intelektovo nadaných?

Výsledky nášho výskumu v oblasti sociálnych vzťahov umelecky nadaných adolescentov sa do veľkej miery stretávajú s definíciou týchto vzťahov v odbornej literatúre venujúcej sa adolescentom vo všeobecnosti. Na jednotlivých rovinách vzťahov (vzťahy k rovesníkom a vzťahy k rodičom a ďalším autoritám) umelecky nadaní adolescenti naplňujú pozitívne charakteristiky vzťahov. Vzťahy s rovesníkmi sú dôverné, blízke, podporujúce a poskytujúce spätnú väzbu a pocit bezpečia. Tieto aspekty sú vo vývojovom období dospievania prirodzené a nepoukazujú na žiadnu abnormalitu. Pocit osamelosti, ktorý opisuje literatúra o intelektovo nadaných, je v prípade nášho výskumu irelevantným javom. Objavuje sa síce vymedzovanie sa voči iným skupinám a pocit odlišnosti od ostatných rovesníkov, avšak u žiadneho respondenta nie je samotný pocit osamelosti významný, nakoľko sa spomínané vymedzovanie a pocit odlišnosti viažu vždy k skupine ľudí alebo k dyáde kamarátov, ktorí sa spoločne vymedzujú voči kolektívu. Odlišnosť teda v prípade respondentov nadobúda postojový charakter. Pri konfrontácii s literatúrou o intelektovo nadaných adolescentoch teda prichádzame k odlišnostiam v schopnosti adaptovať sa na okolité prostredie. Zatiaľ čo nadmerne intelektovo nadaní adolescenti v tejto oblasti môžu byť ohrození, umelecky nadaní respondenti v našom výskume vykazujú dobrú schopnosť adaptácie a vytvárania blízkych a dôverných vzťahov. Dokonca oveľa dôvernejších a intenzívnejších než sa ukazuje u skupiny respondentov bez umeleckého záujmu.

V nasledujúcej časti sa budeme venovať limitom tejto práce a odporúčaniami pre ďalšie výskumy.

Limitom tejto práce spočíva vo výbere respondentov. Z hľadiska kvalitatívneho zamerania práce nebolo možné skúmať viac respondentov ako sme skúmali, čo znamená, že závery plynúce v výskume sa dajú vzťahovať iba na konkrétny výskumný súbor. Analýzou výskumného materiálu však vznikli zaujímavé poznatky, ktoré by sa dali ďalej rozvíjať v ďalších výskumoch zameraných na kvalitu vzťahov tejto cieľovej skupiny.

Rôznorodosť respondentov (dvaja respondenti z rozvedených rodín v skupine adolescentov bez umeleckého záujmu) mohlo vplývať na celkovú kvalitu vzťahov. Túto skutočnosť sme pri analýze nebrali do úvahy a preto môžu byť naše výsledky práve touto skutočnosťou skreslené. Taktiež fakt, že dvaja respondenti zo skupiny adolescentov bez umeleckého záujmu nastúpili na strednú školu, zatiaľ čo všetci ostatní respondenti boli stále na základnej škole môže mať taktiež významný vplyv na kvalitu sociálnych vzťahov.

V prípade vyhľadávania umelecky nadaných adolescentov sme sa riadili odporúčaniami učiteľov na základných umeleckých školách, poprípade úspechom na prijímacích skúškach na strednú odbornú umeleckú školu. Identifikácia nadania je teda v našom prípade definovaná postojom Jiřího Mudráka (2015), ktorý za základné kritérium nadania považuje mieru aktuálneho naplňovania možností rozvoja daného jedinca (s.7). Naši respondenti sa v dobe výskumu aktívne venovali výtvarnej tvorbe a jej štúdiu a aj na základe požiadavky učiteľom umeleckých škôl sme sa rozhodli pre výber týchto konkrétnych respondentov.

Pre ďalšie výskumy by sme odporúčali skúmať kvalitu sociálnych vzťahov umelecky nadaných adolescentov po prechode na strednú školu, buď formou longitudinálneho alebo semilongitudinálneho výskumu, s cieľom mapovať stav už vzniknutých vzťahov a zároveň sledovať novo vznikajúce. Zaujímavým faktorom by v prípade umeleckých stredných škôl mohol byť kolektív rovesníkov s podobnými záujmami a umeleckým zameraním.

8 Zoznam použitých informačných zdrojov

BARBER, Carolyn a Conrad T. MUELLER. Social and Self-Perceptions of Adolescents Identified as Gifted, Learning Disabled, and Twice-Exceptional. *Roeper Review* [online]. 2011, 33(2), 109-120 [cit. 2017-07-06]. DOI: 10.1080/02783193.2011.554158. ISSN 0278-3193. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02783193.2011.554158>

HŘÍBKOVÁ, Lenka. Nadání a nadaní: pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi. Praha: Grada, 2009. *Psyché* (Grada). ISBN 978-80-247-1998-6.

KVALE, Steinar a Svend. BRINKMANN. *InterViews: learning the craft of qualitative research interviewing*. 2nd ed. Los Angeles: Sage Publications, c2009. ISBN 978-0-7619-2541-5. 978-0-7619-2541-5.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. *Psyché* (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MACEK, Petr a Lenka LACINOVÁ, ed. *Vztahy v dospívání*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2012. ISBN 978-80-87474-46-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. *Psyché* (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MUDRÁK, Jiří. *Nadané děti a jejich rozvoj*. Praha: Grada, 2015. *Pedagogika* (Grada). ISBN 978-80-247-5089-7.

O'CONNOR, Jane. Is It Good to be Gifted? The Social Construction of the Gifted Child. *Children & Society* [online]. 2012, 26(4), 293-303 [cit. 2017-07-06]. DOI: 10.1111/j.1099-0860.2010.00341.x. ISSN 09510605. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1099-0860.2010.00341.x>

SHECHTMAN, Zipora a Anat SILEKTOR. Social Competencies and Difficulties of Gifted Children Compared to Nongifted Peers. *Roeper Review* [online]. 2012, 34(1), 63-72 [cit. 2017-07-06]. DOI: 10.1080/02783193.2012.627555. ISSN 0278-3193. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02783193.2012.627555>

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-x.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

9 Zoznam príloh

Príloha č.1 - Informovaný súhlas zákonného zástupce

Príloha č.2 - Prepisy rozhovorov

Príloha č.3 - Tabuľky triedenia výskumného materiálu